

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Handreiking voor gemeenten over de samenwerking met energiecoöperaties

In opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

*>> Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal Ondernemen*

Samen op weg naar

een duurzame toekomst

Handreiking voor gemeenten over de samenwerking met energiecoöperaties

..... **Samen op weg naar**

... **een duurzame toekomst**

Handreiking voor gemeenten over de
samenwerking met energiecoöperaties

MSG Sustainable Strategies B.V. 2024
In opdracht van RVO

Schrijfteam MSG: Niek Reijmers, Mariken Betsema en Ivo de Klerk
Vormgeving: Madeline Maingay (Maad in Holland)
Projectteam RVO: Rinske de Jong
De publicatie is verkrijgbaar via: [Lokale energie-initiatieven met buurtgenoten \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/onderwerpen/energie/lokale-energie-initiatieven)
© Copyright MSG Sustainable Strategies B.V.

Bronvermelding beeld:
pagina 5 en 56: HIER klimatabonnement,
pagina 7: Coöperatie Vrijstad Energie ©

Inhoud

VERANTWOORDING	4		
① INLEIDING	5		
② WAT ZIJN ENERGIECOÖPERATIES?	7		
Soorten energiecoöperaties	8		
Andere vormen van samenwerken	9		
③ BELEID ROND ENERGIECOÖPERATIES	12		
Lokaal beleid	13		
Nationaal beleid	14		
Beleid voor ruimtelijke inpassing	15		
Beleid voor de warmtetransitie	16		
Internationaal beleid	18		
Voorbeeld: Heeg • Zelf een coöperatief warmtenet ontwikkelen	19		
④ ROLLEN IN DE SAMENWERKING	21		
Regie en samenwerken	22		
Samenwerken aan zonnedaken	23		
Voorbeeld Wijdmeren • Gezamenlijk vinden van geschikte locaties voor zon op grote daken	25		
Samenwerken met ontwikkelaars en coöperaties	28		
Tegengaan van sociale ongelijkheid	29		
Voorbeeld: Staphorst • Zelf een coöperatief windpark ontwikkelen	32		
⑤ OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM EN STAATSTEUN	33		
Hulpmiddelen voor de positie van energiecoöperaties	34		
Opgroeien doe je samen	36		
Lokaal eigendom	37		
Lokaal eigendom bij zon en wind	37		
Andere vormen van participatie	38		
Lokaal eigendom bij warmte	38		
Financiering van energiecoöperaties	39		
Gronduitgifte en het Didam-arrest	40		
Regels rondom staatssteun	41		
Voorbeeld: Drentse Zonneroute •			
Lokaal eigendom borgen voor zonne-energie	43		
⑥ OPBOUWEN EN FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING	45		
Aanleiding voor de samenwerking	46		
Helderheid over eigen rol	47		
Erkennen meerwaarde van samenwerken	47		
Het eerste gesprek	48		
Voorbeeld: 015 Duurzaam •			
Regionale ondersteuning voor initiatieven	49		
Formaliseren van de samenwerking	52		
Duurzame samenwerking en nazorg	53		
Tips voor de samenwerking	54		
Voorbeeld: Overijssel • Regionale ondersteuning voor initiatieven	55		

VERANTWOORDING

WAAROM IS DEZE HANDREIKING GEMAAKT?

In de energietransitie ontstaan steeds vaker initiatieven van bewoners of de lokale omgeving die zelf de energievoorziening voor hun dorp, wijk of buurt willen organiseren. Het aantal energiecoöperaties is de laatste jaren toegenomen. Dat is goed voor de participatie en het lokale draagvlak, maar het brengt ook nieuwe uitdagingen met zich mee voor gemeenten. Gemeenten hebben de regie in de lokale energietransitie en werken daarbij samen met nieuwe partners. Ze zijn zoekende naar een goede invulling van hun rol in relatie tot deze partijen.

VOOR WIE IS DE HANDREIKING BEDOELD?

Met deze handreiking willen wij gemeenten ondersteunen om de samenwerking met energiecoöperaties te verbeteren. Er is al veel informatie beschikbaar over dit onderwerp. Door deze bestaande informatie in deze handreiking samen te brengen, hopen we dat gemeenten sneller hun weg vinden naar de juiste informatie. Daarnaast biedt deze handreiking praktische tips om beter samen te werken met energiecoöperaties.

HOE MAAKTEN WIJ DEZE HANDREIKING?

Voor het ontwikkelen van de eerste handreiking in december 2023 zijn twee klankbordgroep bijeenkomsten georganiseerd met een brede vertegenwoordiging vanuit landelijke beleidsmakers, gemeenten, energiecoöperaties en ondersteunende organisaties (zie bijlage A voor de deelnemende organisaties). In twee bijeenkomsten is het plan van aanpak en een conceptversie besproken. Daarnaast hebben we een enquête uitgezet onder alle gemeenten. De resultaten hiervan zijn in deze handreiking te vinden. Tenslotte hebben we de conceptversie ook laten lezen door een focusgroep van twee gemeenten.

In juni 2024 is de handreiking geactualiseerd met behulp van de klankbordgroep, waarbij we alle doorverwijzingen naar verdiepende informatie hebben geactualiseerd en een aantal onderwerpen hebben toegevoegd, zoals informatie over het gezamenlijk vinden van geschikte locaties voor het ontwikkelen van zon op dak, informatie over energiegemeenschappen en fondsen voor energiecoöperaties.

Voor de juni-versie is ook een enquête onder alle gemeenten uitgezet. Uit de resultaten van deze enquête bleek dat gemeenten vooral meer kennis wilden hebben over het onderwerp financiering van activiteiten van energiecoöperaties. In de juni versie is hierover informatie opgenomen.

VERSIEGESCHIEDENIS:

Versie 1: januari 2024

Versie 2: juni 2024

INLEIDING

1. INLEIDING

De opwekking van hernieuwbare energie op land is de laatste jaren sterk gegroeid. Dat is mede te danken aan energiecoöperaties, waarin de leden gezamenlijk hernieuwbare energieprojecten realiseren of zorgen voor energiebesparing in woningen. De coöperatieve vorm zorgt voor zeggenschap en eigendom van burgers. Zij gaan samenwerkingsverbanden met elkaar aan rond het thema energie en warmte, verenigen zich in energiecoöperaties en zetten zich in voor energieopwekking, -opslag, -distributie en -gebruik.

Een van de doelen van energiecoöperaties is om het energiesysteem te veranderen. Door verschillende belanghebbenden op een participatieve manier te betrekken, streven ze voordelen na voor iedereen die betrokken is. Dat is anders dan we gewend zijn. Energiecoöperaties kunnen een brugfunctie vervullen tussen overheid en bewoners omdat ze goed zijn in het mobiliseren van bewoners. Ze delen lokale kennis en expertise en dragen bij aan andere lokale behoeften, zoals mobiliteit en zorg. Ook het Nationaal Klimaatplatform onderschrijft het [belang van lokale initiatieven](#) in de energietransitie, en pleit voor een nationaal programma maatschappelijk initiatief om het lokale initiatief te versterken en beter te benutten. De focus in de laatste jaren ligt op het professionaliseren van energiecoöperaties, zodat ze voldoende toegerust zijn om energieprojecten te ontwikkelen en/of beheren.

Voor gemeenten hebben coöperaties dus veel te bieden, maar kan de samenwerking ingewikkeld zijn – of gewoon nieuw. In opdracht van RVO is door klimaatstichting HIER en Bureau 7TIEN een knelpunten- inventarisatie gedaan onder een representatieve groep van energiecoöperaties. Hierbij bleek de samenwerking met de gemeente een grote uitdaging te zijn. Zo was er:

1. Onduidelijkheid in verwachtingen tussen gemeente en coöperatie.
2. Vertraging als gevolg van de beleidsprocessen van gemeenten, Regionale Energie Strategieën (RES'en) of de transitievisies warmte (TVW's).
3. Onduidelijke eisen met betrekking tot 50% lokaal eigendom en de regels voor staatssteun.

In deze handreiking vind je deze thema's terug. Per thema is de belangrijkste kennis samengevat en vind je verwijzingen naar bronnen die meer informatie en hulp bieden. Daarnaast vind je in deze handreiking tips en praktijkvoorbeelden van collega-gemeenten.

2

WAT ZIJN
ENERGIECOÖPERATIES?

2. WAT ZIJN ENERGIECOÖPERATIES?

LEESWIJZER

In dit hoofdstuk leest u:

- Wat energiecoöperaties zijn en hoe ze in Nederland georganiseerd zijn.
- Meer over bewonersinitiatieven, energiegemeenschappen en warmtegemeenschappen.

Een energiecoöperatie is een georganiseerde groep burgers, meestal vrijwilligers, die zich inzet voor het lokaal opwekken van hernieuwbare energie, energiebesparing, het verduurzamen van woningen of andere initiatieven die de energietransitie bevorderen. Energiecoöperaties hebben een maatschappelijke doelstelling, geen winstoogmerk, open toetreding en democratische zeggenschap (waarbij ieder lid één stem heeft). Door de lokale bevolking te organiseren rond hernieuwbare opwek, dragen coöperaties ook bij aan lokaal eigendom. Binnen de statuten van een energiecoöperatie stellen zij vast hoe zij zijn georganiseerd. Daarin is bijvoorbeeld aandacht voor het rentepercentage van investeringen en wat er gebeurt met de opbrengsten. Meestal komt dit ten goede aan de lokale gemeenschap, er is meestal geen of nauwelijks winstuitkering naar de leden. Soms is er een externe toezichthouder op de financiën.

In Nederland is Energie Samen de koepelorganisatie van energiecoöperaties. Binnen Europa zijn de energiecoöperaties verenigd in [REScoop](#).

Op de kaart hiernaast is te zien waar in Nederland bestaande energiecoöperaties zitten.

SOORTEN ENERGIECOÖPERATIES

Energiecoöperaties zijn er in veel verschillende soorten en maten. Eén van de verschillen zit in het soort activiteiten dat ze ondernemen. Een energiecoöperatie is een organisatie waarbij burgers zich verenigen om samen iets te ondernemen, zoals het produceren, opslaan en leveren van energie. De coöperatie is dan de rechtsvorm waarbinnen deze activiteiten uitgevoerd worden.

Veel energiecoöperaties zijn georganiseerd met als doel de opwekking en levering van elektriciteit uit zon en wind of warmte. Andere activiteiten zijn bijvoorbeeld het stimuleren van energiebesparing met besparende maatregelen en energiecoaches of het collectief inkopen van zonnepanelen en warmtepompen. Kenmerkend aan deze laatste activiteiten is dat er geen collectief bezit ontwikkeld wordt. Er is

Kaart energiecoöperaties uit lokale energiemonitor 2023 van [HIER](#).

dus geen coöperatie nodig om ze uit te voeren. Toch zijn het wel logische activiteiten voor coöperaties, omdat ze ook bijdragen aan doelen als duurzaamheid en energieonafhankelijkheid en ze inzet van lokale vrijwilligers vragen. Deze activiteiten zijn passend bij de 7 coöperatieve principes, zoals Energie Samen en REScoop hanteren in een charter. De 7 principes zijn: open en vrijwillig lidmaatschap, democratische controle door leden, economische participatie van leden, autonomie en onafhankelijkheid, onderwijs, vorming en informatieverstrekking, samenwerking tussen coöperaties en engagement voor de gemeenschap.

ANDERE VORMEN VAN SAMENWERKEN

Energiecoöperaties zijn één van de vormen waarin bewoners een actieve rol kunnen nemen in hun energievoorziening. Bewoners kunnen ook op andere manieren activiteiten ontwikkelen. Hier bespreken we een aantal.

Een **bewonersinitiatief** is een groep bewoners die zich collectief richt op het verbeteren van hun wijk, dorp of buurt. Er zijn heel veel bewonersinitiatieven actief die op diverse onderwerpen samenwerken met gemeenten, bijvoorbeeld rond energie. Dat kan in de vorm van een energiecoöperatie, maar ook als een buurtstichting of een groep enthousiastelingen die nog geen officiële organisatievorm heeft. Een energiecoöperatie is dus wel een bewonersinitiatief, maar niet alle bewonersinitiatieven zijn energiecoöperaties.

De term **energiegemeenschap** wordt steeds vaker gebruikt, ook in Europees verband. Volgens de NP RES is een Energiegemeenschap een groep energienetgebruikers in de gebouwde omgeving die besluiten energie uit te wisselen of collectieve energieactiviteiten te organiseren via een open en democratisch systeem.

De nieuwe Energiewet die is aangenomen in de Tweede Kamer spreekt ook over energiegemeenschappen, en stelt dat het gaat om *“een juridische entiteit is die ten behoeve van haar leden, vennoten of aandeelhouders activiteiten op de energiemarkt verricht en als hoofddoel heeft het bieden van milieuvoordelen of economische of sociale voordelen aan haar leden, vennoten of aandeelhouders of aan plaatselijke gebieden waar ze werkzaam is, en niet is gericht op het maken van winst”*. Het wetsvoorstel moet nog behandeld worden in de Eerste Kamer voordat deze in werking treedt.

Volgens de Europese Energy Directive zijn energiegemeenschappen open en vrijwillig en combineren ze niet-commerciële doelstellingen met milieudoelen, sociale doelen en gemeenschapsdoelen. Er is een aantal verschillen met energiecoöperaties:

- Een energiecoöperatie is altijd een coöperatie: een specifieke rechtsvorm voor een vereniging van leden die samen een bedrijf hebben. Een energiegemeenschap kan ook andere juridische vormen hebben.
- Een energiegemeenschap kan bestaan uit burgers, bedrijven en/of overheden. Een voorbeeld is een groep bedrijven die onderling energie willen verhandelen op een bedrijventerrein. De leden van een energiecoöperatie zoals we die in deze handreiking bedoelen zijn voornamelijk burgers.

Specifiek in de warmtetransitie wordt ook de naam warmtegemeenschap gebruikt. Deze is door Energie Samen gelanceerd als naam voor warmte-energiegemeenschappen. Een warmtegemeenschap is vaak (maar niet per se) een coöperatie en heeft vier belangrijke kenmerken:

1. het gaat om activiteiten in het warmtesysteem
2. er is zeggenschap en eigendom in de omgeving van het project
3. er zijn sociale spelregels voor het beheer, zoals democratische besluitvorming
4. er is geen winstoogmerk.

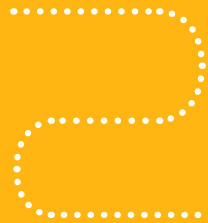
In de aankomende Wet collectieve warmte (Wcw, zie pagina 16) krijgen warmtegemeenschappen een juridische positie, apart van publieke en private warmtebedrijven. Alleen warmtebedrijven met een publiek meerderheidsbelang of warmtegemeenschappen kunnen voor een warmtekavel aangewezen worden en daar een grootschalige collectieve warmtevoorziening exploiteren.

MEER INFORMATIE

- Meer weten over energiecoöperaties en gemeenten? Lees meer over energiecoöperaties op de website van belangenorganisatie voor energiecoöperaties: [Energie Samen](#) of op de website van klimaatstichting [HIER voor gemeenten en professionals](#).
- Lees meer over het Nederlandse landschap van energiecoöperaties in [de Lokale Energie Monitor 2023](#).
- Lees over de knelpunten en kansen voor opschalen in de laatste [knelpunteninventarisatie energiecoöperaties](#) van Stichting HIER
- Lees meer over de 7 coöperatieve principes in [de Charter van Energie Samen](#):
- Meer weten over energiegemeenschappen? Lees over het project local4local: [Energiegemeenschappen organiseren duurzame en betaalbare energie voor gemeente, bedrijven en burgers – Energie Samen](#)
- Meer weten over energiegemeenschappen vanuit de nieuwe energiewet: lees hier meer [over het wetsvoorstel](#)
- Meer weten over bewonersinitiatieven? Lees de verhalen op [Energie-initiatieven in de praktijk van RVO](#).
- Meer weten over bewonersinitiatieven in de warmtetransitie? Kijk op de website van [NPLW](#) of lees het [stappenplan](#) van het NPLW over samenwerking en besluitvorming van bewonersinitiatieven en gemeenten.
- Meer weten over energiegemeenschappen? Lees de beschrijvingen van NP RES en van [RVO](#).
- Meer weten over warmtegemeenschappen? Lees bij [Energie Samen over de warmtegemeenschappen](#)

3

BELEID ROND
ENERGIECOÖPERATIES?

3. BELEID ROND ENERGIECOÖPERATIES

LEESWIJZER

In dit hoofdstuk leest u:

- Over beleid, wet- en regelgeving rond energiecoöperaties.
- Over het belang van burgerbetrokkenheid en de kabinetsvisie daarop.
- Welke subsidieregelingen er zijn en welke gemeenten en energiecoöperaties samen kunnen aanvragen.
- Over het realiseren van een warmtenet in de gemeente Súdwest Fryslân met initiatief Warm Heeg.

LOKAAL BELEID

Burgerbetrokkenheid bij energie gaat over de mate waarin burgers en lokale gemeenschappen betrokken zijn bij, en invloed hebben op de besluitvorming, ontwikkeling en implementatie van energieprojecten. Om duidelijkheid te hebben en te geven, is het goed als gemeenten lokaal beleid vaststellen voor de samenwerking met burgerinitiatieven, en dus ook energiecoöperaties. De meeste gemeenten hebben een beleidskader of uitgangspunten opgesteld voor participatie, breed of specifiek voor de energietransitie. Het lokale beleid kan naast participatie ook de kaders geven voor ruimtelijke inpassing en lokaal eigendom en de rol van energiecoöperaties daarbij. Zie ook het voorbeeld van het warmtenet in Heeg op pagina 19.

NATIONAAL BELEID

In het klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt over het zichtbaar meenemen van de wensen en zorgen van burgers en andere betrokkenen. En er is afgesproken dat bij opwekking van duurzame energie op land burgers en bedrijven moeten kunnen profiteren van het project en dat gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom. RVO monitort in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat sinds 2019 elk jaar het aandeel lokaal eigendom bij projecten voor hernieuwbare energie op land in [de financiële participatiemonitor](#).

VISIE VAN HET KABINET OP BURGERBETROKKENHEID BIJ DE ENERGIETRANSITIE

In 2023 heeft de Nederlandse overheid in een kabinetsvisie tien principes opgesteld voor burgerparticipatie:

1. Maak vooraf heldere afspraken over politieke of bestuurlijke inbedding en opvolging.
2. Zorg voor een duidelijk doel en transparant proces.
3. Ieder vraagstuk is uniek en vraagt om (lokaal) maatwerk.
4. Bied ruimte voor maatschappelijk initiatief.
5. Betrek inwoners vroegtijdig en communiceer actief.
6. Representativiteit en inclusiviteit.
7. Beschikbare tijd, geld, kennis en menskracht afstemmen op de zwaarte van het participatieproces.
8. Stimuleer lokaal eigendom bij projecten voor hernieuwbare energie op land.
9. Participatie moet plaatsvinden in samenhang met andere projecten.
10. Evalueer om te leren van opgedane ervaringen.

Voor een toelichting op deze punten: [lees de kamerbrief](#) van Rob Jetten van 17 mei 2023

De kabinetsvisie geeft meer ruimte aan onder andere energiecoöperaties. En eind 2023 zijn er extra gelden gekomen voor het stimuleren van energiecoöperaties en burgerinitiatieven in de energietransitie. De Tweede Kamer stemde in om voor een periode van 4 jaar 20 miljoen euro uit te trekken voor het stimuleren van energiecoöperaties en burgerinitiatieven. Dit geld wordt ingezet om de betrokkenheid van burgers bij de energietransitie te verhogen. Met de ruimte voor coöperaties vanuit de kabinetsvisie en de middelen kunnen de doelen voor de energietransitie sneller en beter gerealiseerd worden.

SUBSIDIES EN FINANCIËLE STEUN:

Het Rijk en ook decentrale overheden ondersteunen burgerinitiatieven onder andere met financiële steun en subsidies. Soms gaat dit om regelingen specifiek gericht op coöperaties, zoals de [Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking \(SCE\)](#), het Realisatiefonds voor opwekprojecten, en het ontwikkelfonds voor warmteprojecten. Soms om bredere regelingen, zoals [de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie \(SDE++\)](#) vanuit RVO. Er zijn ook speciale programma's en fondsen voor energiecoöperaties, zoals [het ontwikkelfonds van Energie Samen](#). Daarnaast zijn er provinciale, regionale en lokale subsidies voor ondersteuning. De website van de [regionale ondersteuningsfondsen](#) biedt een algemeen overzicht hiervan en de website van [HIER](#) een overzicht per provincie. Ook in de Lokale Energiemonitor 2023 besteedt aandacht aan de [groeijende toegang tot financiering](#) voor energiecoöperaties.

Gemeenten kunnen helpen bij de financiering door bijvoorbeeld garant te staan voor een lening, een lening te verstrekken voor de ontwikkelfase, eigen vermogen in te zetten en subsidies te verstrekken.

Innovatiesubsidies die voor marktpartijen openstaan, staan ook open voor coöperaties. Sommige subsidies vereisen dat een bewonersinitiatief een energiecoöperatie is.

BELEID VOOR RUIMTELIJKE INPASSING

Het verduurzamen van onze energiehuishouding vergt ruimte voor opwek, distributie, conversie en opslaan van duurzame energie. De keuzes voor de inpassing zijn vastgelegd in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), waarin ook de voorkeur voor grootschalige clustering van productie en een voorkeursvolgorde voor zon-PV is opgenomen. In 2023 is het voorkeursvolgorde beleid nader uitgewerkt en een bestuursakkoord gesloten, waarin onder meer met provincies is afgesproken dat uitwerkingen van het beleid ook in provinciale verordeningen wordt vastgelegd. Om de aantasting van natuur- en landbouwgebieden te minimaliseren en efficiënter gebruik te maken van de bestaande omgeving, moet eerst gekeken worden naar de beschikbare ruimte op daken en andere bestaande infrastructuur en bebouwd gebied. Slechts in uitzonderingssituaties mag zon-PV op landbouw- en natuurgronden worden toegepast. Dit noemen we de [zonneladder](#).

BELEID VOOR DE WARMTETRANSITIE

Gemeenten hebben de regie in de warmtetransitie. Om deze regierol goed te kunnen invullen is een aantal wetsvoorstellen in de maak. Onder andere het wetsvoorstel Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw), die regelt dat gemeenten een verplicht programma opstellen onder de Omgevingswet, een warmteprogramma. Gemeenten maken daarin plannen voor de hele gemeenten en doen er goed aan daarin af te stemmen met stakeholders, waaronder met energiecoöperaties. De aangenomen motie van Kröger zorgt ervoor dat gemeenten straks actief de mogelijkheid van een warmtecoöperatie moeten onderzoeken en meenemen bij het opstellen van warmteplannen.

Voor het aanleggen van warmtenetten is de Wet collectieve warmtevoorzieningen (Wcw) voorzien. Het doel van de Wcw is om de warmtetransitie te versnellen en tegelijkertijd de publieke belangen zoals duurzaamheid, leveringszekerheid en betaalbaarheid van collectieve warmtenetten beter te borgen. In het wetsvoorstel wordt geregeld dat het leveren en transporteren van warmte verboden is, tenzij de gemeente hiervoor toestemming heeft gegeven. De Wcw zorgt er ook voor dat de eigendomssituatie van warmtenetten verandert: voortaan moet de infrastructuur van warmtenetten groter dan 1.500 aansluitingen voor meer dan de helft in publieke handen zijn of in handen van een warmtegemeenschap. De wet regelt ook de tarieven en leveringszekerheid voor de afnemers van collectieve warmte. Veel gemeenten anticiperen op de komst van de wet. De wet bevat een nieuw kader rondom de warmtemarkt. Er is in november 2023 een nieuw [voorstel](#) voor de wet gepubliceerd. Het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie heeft met Energie Samen een [Webinar](#) over organisatiemodellen voor coöperatieve warmtenetten gehouden.

KAMERBRIEF MINISTER VOOR KLIMAAT EN ENERGIE OP INITIATIEFNOTA ENERGIE MET ELKAAR

In april 2024 informeerde de minister de kamer [per brief](#) over op welke wijze energiegemeenschappen een rol krijgen in de decentrale ontwikkeling van het energiesysteem. De minister wil decentrale energieprojecten bevorderen door samenwerking tussen gemeenten en energiecoöperaties te versterken, financiële drempels te verlagen en participatie te stimuleren. Concrete maatregelen zijn onder andere het ontwikkelen van een landelijke expertpool, aanpassen van subsidieregelingen, en stimuleren van brede deelname aan energie-initiatieven. Initiatiefnemers moeten gesteund worden om hun projecten te starten en te professionaliseren, wat essentieel is voor het succes van de energietransitie.

Lees hier de achterliggende initiatiefnota [Energie met elkaar](#).

Als gevolg van deze nota zijn de volgende passages in deze handreiking voor gemeenten over de samenwerking met energiecoöperaties opgenomen:

1. het stimuleren van de samenwerking van energiecoöperaties en gemeenten bij het vinden van geschikte locaties voor zon op dak
2. informatie geven over opgroeiruimte
3. het geven van informatie over het vinden van fondsen, ondersteuning bij aanbestedingen.

INTERNATIONAAL BELEID

Ook andere landen werken aan energiegemeenschappen en doen hun best om actieve participatie van burgers bij de energietransitie te bevorderen:

- Energiegemeenschappen worden door de Europese Unie erkend als een integraal onderdeel van het creëren van een duurzaam energiesysteem. Ze zijn daarom opgenomen in het Clean Energy Package en andere energieregelgeving, zoals de Renewable Energy Directive RES20182001EU. Deze richtlijn van het Europees Parlement en de Raad voor het bevorderen van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen gaat in op de rol van de energiegemeenschap.

INTERNATIONALE WETGEVING

Binnen de [Renewable Energy Directive](#) zijn er twee artikelen die ingaan op het speelveld van energieprojecten en voordelen toekennen aan de realisatie van projecten door energiecoöperaties:

- Artikel 22 in deze richtlijn creëert ruimte voor energiecoöperaties en andere samenwerkingsverbanden van burgers in de energietransitie en versterkt hun positie ten opzichte van marktpartijen. Zo krijgen de Europese lidstaten de mogelijkheid om voor energiegemeenschappen en kleinschalige installaties afwijkende regelingen te treffen buiten de standaard tenderprocedures om. Europa erkent hierin de rol van (initiatieven van) burgers in de energietransitie naar hernieuwbare energie. Voor de gemeente betekent dit dat zij samen met of via een energiecoöperatie gemakkelijker kleinschalige projecten kunnen realiseren.
- Artikel 26 van de richtlijn is ook belangrijk. Dit artikel stelt dat lidstaten moeten zorgen dat energiegemeenschappen mee kunnen doen aan ondersteuningsregelingen, zoals grote marktpartijen dat ook kunnen. Dat betekent dat gemeenten energiecoöperaties als marktpartijen moeten zien, waardoor er een gelijk speelveld is bij het aanvragen van subsidies.

ZELF EEN COÖPERATIEF WARMTENET ONTWIKKELEN

• HEEG •

In Heeg in de gemeente Súdwest-Fryslân is een groep bewoners bezig om een warmtenet aan te leggen waarmee ze hun dorp kunnen verwarmen met warmte uit het Heegermeer. Lauran Spitters van het initiatief Warm Heeg en wethouder Henk de Boer van de gemeente Súdwest-Fryslân vertellen over hun samenwerking.

Hoe is de samenwerking gestart?

Lauran Spitters: “Er was een lastig te verduurzamen verenigingsgebouw in het dorp dat werd aangesloten op aquathermie. Toen ontstond er een idee: als het kan voor dat gebouw, dan kan het ook voor de huizen in Heeg. We hebben onderzocht of dat haalbaar is, hebben de businesscase laten uitrekenen en zijn vanaf daar langzaam gegroeid.”

Henk de Boer: “De start van het project kwam heel erg vanuit het dorp zelf. Warm Heeg heeft ook zoveel positivisme in zich dat het voor de gemeente vooral een kwestie van meedenken was. Naarmate het project loopt, kom je voor grotere beslissingen met risico's te staan. Daarom moest de gemeente ook actiever mee gaan doen.”

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Lauran Spitters: “Warm Heeg is zeer tevreden over de samenwerking. Het eerste contact met de gemeente was moeizaam. We gingen van loket naar loket en van budgetje naar budgetje. Dat gaat niet heel soepel. We hadden gelukkig wel een enthousiaste projectleider energie vanuit de gemeente, die heel goed was in het openen van de juiste deuren. Ondertussen is dat sterk veranderd, er is veel duidelijker één loket. Er is frequent contact met gemeente. Met de wethouder overleggen we iedere twee weken en we hebben een stuurgroep die iedere drie maanden samenkomt.”

Henk de Boer: “Bij de stuurgroep geeft Warm Heeg hele uitgebreide informatie over waar ze staan: de financiën, planning en risico's en hun vragen aan de gemeente. Voor ons is dat heel waardevol, ook om richting de gemeenteraad het geld dat naar het initiatief gaat te verantwoorden. Warm Heeg communiceert heel open en heeft veel in huis. Het is een fanatiek team met een verscheidenheid aan kennis. Dat maakt het voor ons ook een goede sparringpartner.”

ZELF EEN COÖPERATIEF WARMTENET ONTWIKKELEN

• HEEG •

Wat voor rol kan een wethouder spelen in de samenwerking?

Henk de Boer: “Als wethouder is het je taak om intern motiverend te zijn naar je eigen organisatie. Je moet aangeven dat de samenwerking iets is om op in te zetten. Het levert veel op, maar kost ook extra energie. Dan moeten medewerkers het gevoel hebben dat de wethouder achter ze staat.”

Lauran Spitters: “Vanaf de start hebben we veel steun gekregen van de gemeente. Contact met de wethouder is daarbij cruciaal. Die is erg betrokken. Als processen vastlopen, is hij degene die de bal weer in beweging kan brengen.”

Hoe is het om te werken aan een project in lokaal eigendom?

Lauran Spitters: “We ontwikkelen het warmtenet in samenwerking tussen het initiatief, de gemeente en een commerciële ontwikkelaar. Dan krijg je vragen over de zeggenschap: wat leg je vast in de statuten, welke afspraken maak je over de financiën en hoe zit het bestuur in elkaar? We zien dat dat voor de gemeente ook spannend en ingewikkeld is. Maar: we zijn wel echt één team. Ieder heeft zijn rol, maar we zetten ons allemaal in voor hetzelfde doel, langdurige duurzame energie met zo laag mogelijke kosten voor de bewoners.”

Henk de Boer: “Als gemeente zien we dat we actie moeten ondernemen voor de energietransitie. Eigen initiatieven van de inwoners zijn daarbij voor ons belangrijk. Dat is een van de leidende principes van een burgerforum dat we hebben georganiseerd. Er zijn niet veel van dit soort initiatieven, maar we denken dat ze een oplossing kunnen zijn voor Friesland. Dat wordt ook aangewakkerd van buiten: we zien veel interesse vanuit de provincie en de rest van Nederland.”

Hoe zien jullie de verdere samenwerking voor je?

Lauran Spitters: “Nu ligt de focus voor ons nog op het realiseren van het warmtenet. Daarna willen we kijken naar eigen elektriciteit opwek met wind of zon. Wat ons verder opvalt, is dat we veel te weten komen over de bewoners. We komen veel achter de voordeur bij mensen. Daar liggen kansen om een signaleringsfunctie op te pakken.”

Henk de Boer: “In onze gemeente zijn zeventien energiecoöperaties actief. Sommige daarvan zien Heeg als voorbeeld en willen graag dat de gemeente meedenkt over hun plannen. We kunnen ze niet allemaal actief steunen, dus we hebben voor nu ingezet op vier grotere initiatieven. De andere vertragen daardoor mogelijk, maar het levert ook ervaringen op die voor hen nuttig zullen zijn.”

4

ROLLEN IN DE SAMENWERKING

4. ROLLEN IN DE SAMENWERKING

LEESWIJZER EN TIPS

In dit hoofdstuk leest u:

- Over de (regie-)rol van gemeenten en de rolverdeling bij projectontwikkeling.
- Hoe de gemeente Wijdemeren en de energiecoöperatie Wijdemeren samenwerken bij het ontwikkelen van grote zonnedaken.
- Over het belang van inclusiviteit en diversiteit en hoe energiecoöperaties daaraan kunnen bijdragen.
- Over energiearmoede en wat gemeenten en energiecoöperaties hier samen tegen kunnen doen.
- Over de samenwerking van de gemeente Staphorst met energiecoöperatie WijDuurzaam Staphorst bij het ontwikkelen van een windpark in volledig lokaal eigendom.

Tips:

- Betrek collega's uit verschillende afdelingen bij het ontwikkelen van projecten.
- Wees flexibel in de samenwerking.
- Wees je als gemeente bewust van de andere betrokkenen bij projectontwikkeling.

REGIE EN SAMENWERKEN

Gemeenten hebben de regie in de lokale warmtetransitie en samen met de provincie en de RES-regio's sturen ze de opwekking van duurzame energie op land aan. Om de eigen beleidsdoelen en ambities sneller en beter te behalen, werken gemeenten samen met diverse organisaties en stakeholders. Energiecoöperaties willen een energieproject realiseren. Of het nou gaat om het neerzetten van een dorpsmolen, volleggen van een bedrijfshal of (gemeentelijk) vastgoed met zonnepanelen of verwarmen van een wijk met warmte uit de rivier, een energiecoöperatie wil samen de eigen energievoorziening vormgeven.

Dat is mooi voor gemeenten, want vaak passen die plannen goed bij de gemeentelijke ambities. Bij de realisatie komt wel veel kijken. Er zijn doorgaans veel praktische zaken en veel betrokkenen. Als gemeente heb je meerdere belangen te bewaken en is het de kunst om rolzuiver te zijn terwijl je de goede relatie met het initiatief bewaakt.

Voor de meeste energie(besparings-)projecten geldt dat ze complex zijn en dat de bijbehorende belangen

groot zijn. Gemeenten hebben diverse rollen bij het ontwikkelen van projecten, zoals bij de vergunningverlening, het wijzigen van bestemmingsplannen en uitvoeren en stimuleren van het beleid voor hernieuwbare opwek of energie(besparing). Soms is de gemeente ook eigenaar van de grond waarop een project wordt gerealiseerd. Daarnaast is de gemeente belangrijk als verbinder tussen partijen, zowel met externe partners als binnen de interne organisatie. Wanneer een project ontwikkeld wordt, zijn collega's vanuit verschillende afdelingen nodig, zoals het sociale, ruimtelijke en juridische domein.

Hoe dan ook vereist het ontwikkelen van energieprojecten nauwe samenwerking met alle betrokken partijen. Het is een lerend proces dat gebaat is bij flexibiliteit van zowel de gemeente als de energiecoöperatie. Binnen de gemeente is het belangrijk om hiervoor bestuurlijk draagvlak te organiseren. Lees meer over dit proces bij het voorbeeld van warmtebedrijf Warm Heeg in gemeente Súdwest Fryslân op pagina 19.

SAMENWERKEN AAN ZONNEDAKEN

Veel gemeenten stellen daken van gemeentelijk vastgoed ter beschikking voor het ontwikkelen van zonnedaken. De uitdaging om dit te realiseren groeit. Zo zijn er een aantal technische uitdagingen; veel daken zijn niet ontworpen voor de extra belasting die de zonnepanelen en het montagesysteem nodig hebben. Daarbij komt dat het ontwikkelen van een zonnedak veelal een groter brandrisico heeft. En al kunnen veiligheidsmaatregelen dit brandrisico te beheersen, de verzekeraar van het pand gaat hier niet zonder meer mee akkoord. En grootschalige zonnedaken zorgen voor extra belasting op het elektriciteitsnet en draagt dus bij aan netcongestie. Sinds de laatste energiecrisis is het opwekken van eigen stroom steeds relevanter geworden voor eigenaren van de (bedrijfs-)panden. Dit geldt ook voor gemeentelijk vastgoed en bijvoorbeeld daken van sportclubs. En dat betekent dat de propositie van energiecoöperaties onder druk staat. Daarnaast hebben vastgoedeigenaren hun eigen dak en zonnepanelen nodig om de (verplichte) labelsprongen te kunnen realiseren. Dat geldt voor bedrijven, maar ook steeds vaker voor gemeentelijk vastgoed.

Gemeenten en energiecoöperaties zoeken naar nieuwe mogelijkheden om met deze uitdagingen om te gaan. Bijvoorbeeld door juridisch onderzoek te doen naar oplossingen waarbij de pandeigenaar of -gebruiker stroom kan afnemen voor een langere periode tegen kostprijs. Of het zoeken naar mogelijkheden om procedures rondom contractuele zaken zoals het recht van opstal en erfpacht te versnellen of versimpelen. De lessen die hieruit komen beschrijven we in een volgende versie van deze handreiking.

De rolverdeling bij het ontwikkelen van zonnedaken is op hoofdlijnen als volgt:

Gemeenten stellen lokaal beleid vast die het ontwikkelen van zonne-energie op daken stimuleren. Ze hebben niet alleen een voorbeeldfunctie, maar zijn ook vergunningverlener voor het verstrekken van de bouw- en milieuvergunningen die nodig zijn voor zonnedakprojecten en bovendien eigenaar van het eigen vastgoed. Gemeenten kunnen als verbinder coöperaties en ondernemers of vastgoedeigenaars met elkaar in contact brengen en zorgen voor subsidies en fondsen om zonnedakprojecten te ondersteunen. Sommige gemeenten hebben fiscale maatregelen om investeringen aantrekkelijker te maken. Gemeenten spelen ook een rol in het verminderen van administratieve belemmeringen en vertragende regelgeving.

Energiecoöperaties kunnen de lokale gemeenschap mobiliseren en hebben veelal de technische expertise om de geschiktheid van daken te beoordelen en voor het beheer en onderhoud van installaties. Energiecoöperaties hebben vaak zelf of vanuit de koepel ervaring om projecten te initiëren, te ontwikkelen, plannen en coördineren. Ze kunnen (lokaal) kapitaal aantrekken en zorgen voor lokaal voordeel voor de *gemeenschap*.

Vooraf inzicht hebben in de eigen rol en heldere afspraken maken over ieders rollen en verwachtingen draagt bij aan een effectieve samenwerking. Een startpunt kan zijn om actief samen te zoeken naar geschikte daken voor grootschalige zonneprojecten, bijvoorbeeld via de viewer van RVO.

SAMEN OP ZOEK NAAR GESCHIKTE DAKEN VOOR ZONNE-ENERGIE

Gemeenten en energiecoöperaties kunnen samen op zoek gaan naar geschikte locaties voor het ontwikkelen van zonnedaken, bijvoorbeeld met de Zon op Dak viewer van RVO die aangeeft welke daken en parkeerplaatsen geschikt zouden zijn om een zonnepanelen constructie op neer te zetten. Er zijn verschillende aanbieders van viewers en datasets die inzicht geven in welke daken en hoeveel dakoppervlak geschikt zijn voor zonne-energie. Vaak is onduidelijk welke aannames aan deze gegevens ten grondslag liggen, en veel datasets dekken niet heel Nederland. RVO heeft daarom een dataset ontwikkeld die niet alleen het potentiële dakoppervlak voor zonne-energie aangeeft, maar ook een lijst met mogelijke belemmeringen per dak. Deze dataset onderscheidt daken zonder belemmeringen, die in de viewer als kansrijk worden aangeduid, en daken met een of meer belemmeringen.

[Bekijk de viewer](#)

GEZAMENLIJK VINDEN VAN GESCHIKTE LOCATIES VOOR ZON OP GROTE DAKEN • WIJDEMEREN •

Anne-Marie Poorthuis is de initiatiefneemster van Energiecoöperatie Wijdemeren. Ze zit in het bestuur en voert het team aan dat zich bezighoudt met de warmtetransitie.

Tim Postel is ook van Energiecoöperatie Wijdemeren, hij zit in het team duurzame bedrijven en energieopwekking en is daarnaast gebiedsregisseur voor Zon op Dak in Nederhorst den Berg.

Ties Corten werkt als beleidsadviseur duurzaamheid bij de gemeente Wijdemeren. In zijn rol werkt hij nauw samen met Energiecoöperatie Wijdemeren.

Hoe is de samenwerking gestart?

Anne-Marie Poorthuis: "In 2017 zijn we gestart met de energiecoöperatie vanuit de gedachte dat we lokaal veel meer konden doen op het gebied van energie en duurzaamheid. We vinden het belangrijk dat bewoners een eigen samenleving opbouwen en het is fijn als bewoners zeggenschap en eigenaarschap hebben.

De energiecoöperatie heeft 4 pijlers: Duurzame opwek, Energie besparen, Warmte en Klimaatbewustzijn bijbrengen. Alle pijlers hebben een trekker vanuit de energiecoöperatie."

Ties Corten: "Zelf was ik nog niet werkzaam voor de gemeente maar wel heb ik begrepen dat er overleg is geweest over daken van de gemeente. En dat de bedoeling was dat het coöperatieve daken zouden worden. Er is toen toch besloten de eerste daken zelf vol te leggen in plaats van dat door de energiecoöperatie te laten doen. Met de kennis van nu zouden we dat anders hebben gedaan."

Wat doet de energiecoöperatie om geschikte locaties te vinden voor zon op grote daken?

Tim Postel: "Ons team is gericht op bedrijven en we willen hen motiveren om mee te doen om zonnepanelen op hun daken te leggen. Daarnaast willen we hen enthousiasmeren voor de energietransitie en te helpen bij besparingsplicht. We hebben in de kern Kortenhoef met sporthal de Fuik het eerste coöperatieve zonnestroomproject gedaan, waarin bewoners participeren. Het dak is belegd met 312 zonnepanelen. De gemeente heeft hier recht van opstal voor verleend en de eerste elektriciteit is in 2019 geleverd."

GEZAMENLIJK VINDEN VAN GESCHIKTE LOCATIES VOOR ZON OP GROTE DAKEN • WIJDEMEREN •

Ties Corten: “Er mogen geen grote zonneprojecten op land in onze gemeente. Daarom zijn we samen met de energiecoöperatie gaan kijken om een plan te maken hoe we zoveel mogelijk grote daken/maatschappelijk vastgoed vol krijgen met zonnepanelen. De energiecoöperatie geeft invulling aan de regionale RES-opgave en het is fijn dat we als gemeente daarin deels ontzorgd worden.”

Hoe ziet de ondersteuning van de energiecoöperatie eruit?

Ties Corten: “We hebben sinds 2018 een jaarlijkse subsidierelatie. We zijn in 2024 overgegaan naar een structurele bijdrage tot 2030. Daar is een convenant voor gesloten. Dat biedt zekerheid voor de komende jaren dat er financiering is. Dat betekent dat we daarmee doorbouwen aan een maatschappelijke organisatie van inwoners die zich inzetten voor de energietransitie.”

Anne-Marie Poorthuis: “Voor losse projecten kijken we samen hoe we dat financieren samen. Er zijn op dit moment 15 betaalde mensen binnen energie coöperatie waarvan een deel in dienstverband en een deel als Zzp’er.”

Tim Postel: “We zien resultaat van onze aanpak: bij de start in 2017 had 8% van de 400 bedrijven met een groot dak zonnepanelen. Vorig jaar 25% en 10% van de bedrijven is van plan om ook zonnepanelen te leggen.”

Hoe is de samenwerking vastgelegd?

Tim Postel: “Er is een vijfjarenplan opgesteld voor grote daken, dit loopt eind 2025 af. Dit hebben we uitgebreid met een bedrijvenplan wat tot 2027 loopt. We benaderen alle bedrijven met grote daken in Wijdemerem (boven de 250m²). We hebben een team met daarin gebiedsregisseurs per dorp om de bedrijven te benaderen. Voor bedrijven helpt het als je hen niet alleen op opwek benadert maar breder op de verduurzaming en ook de besparingskant meeneemt. Het werkt om in de kernen met lokale mensen te werken die de inwoners kennen. De continuïteit kan hierdoor geborgd worden en het werkt ook aanstekelijk.”

Ties Corten: “We hebben inmiddels een convenant gesloten tot 2030 voor de samenwerking. Het is goed is om op lange termijn samen te werken. Daarin wil je ruimte,

“Het is prettig om te werken met mensen vanuit de gemeenschap.”

“Voor bedrijven helpt het als je hen niet alleen op opwek benadert maar breder op de verduurzaming en ook de besparingskant meeneemt.”

GEZAMENLIJK VINDEN VAN GESCHIKTE LOCATIES VOOR ZON OP GROTE DAKEN • WIJDEMEREN •

middelen en vertrouwen geven om te doen wat nodig is. Als gemeente schep je voorwaarden waardoor een energiecoöperatie stappen kan maken, met losse projecten bij commerciële partijen lukt dat niet. Vanuit de gemeente is het niet vanzelfsprekend om op deze manier met energiecoöperaties samen te werken en is vertrouwen nodig ook vanuit de politiek.”

Anne-Marie Poorthuis: “We werken ook regionaal samen in een samenwerkingsverband met gemeenten in de Gooi en Vechtstreek. Vier jaar geleden is er door een aantal gemeenten afgesproken dat ze een deel van onze energie inkopen. Voor het eigen elektriciteitsverbruik van de gemeente wordt 20% geleverd door de energiecoöperaties. Hiervoor werken we samen met Samen OM, 80 energiecoöperaties zijn eigenaar van Samen OM.”

Welke tips hebben jullie voor andere gemeenten?

Anne-Marie Poorthuis: “Het narratief blijven delen is nodig en werkt inspirerend. De gemeente heeft plek gegeven om veel initiatief aan de energiecoöperatie te laten. Als je niet de ruimte krijgt of het je niet gegund wordt, krijg je het niet voor elkaar. We willen alles vanuit inwoners organiseren, maar je hebt de gemeente nodig die de context biedt en vertrouwen geeft aan bewoners.”

Ties Corten: “Belangrijk bij het vinden van geschikte locaties voor zon op dak, in onze gemeente is het beschikbaar stellen van gemeentelijk vastgoed geweest, dit kan als vliegwiel dienen voor een energiecoöperatie. Dan krijg je de eerste praktijkvoorbeelden om te laten zien.”

“Als je niet de ruimte krijgt of het je niet gegund wordt, krijg je het niet voor elkaar.”

“Belangrijk bij het vinden van geschikte locaties voor zon op dak, in onze gemeente is het beschikbaar stellen van gemeentelijk vastgoed geweest, ...”

“Wij werken momenteel samen door daken ter beschikking te stellen aan de energiecoöperatie via een huurovereenkomst waarvoor we een vergoeding krijgen in de vorm van een aantal panelen die ze voor ons neergelegd hebben en waar wij het eigendom en opbrengsten uit hebben”.

TIPS:

- Betrek collega's uit verschillende afdelingen bij het ontwikkelen van projecten.
- Wees flexibel in de samenwerking.
- Wees je als gemeente bewust van de andere betrokkenen bij projectontwikkeling.

SAMENWERKEN MET ONTWIKKELAARS EN COÖPERATIES

Bij het realiseren van projecten zijn vaak ook andere partners en organisaties betrokken, zoals commerciële ontwikkelaars. Commerciële ontwikkelaars en coöperaties hebben elkaar veel te bieden: aan de ene kant de technische en financiële knowhow van de ontwikkelaar, aan de andere kant de lokale kennis en het vertrouwen dat coöperaties vaak hebben.

Daarnaast zijn er nog veel meer (mogelijke) betrokkenen, zoals de omwonenden, de eigenaar van de grond waar het project op gerealiseerd wordt en de energieleverancier die de stroom afneemt. Gemeenten hebben eigenlijk altijd een rol. Het kan zijn dat de gemeente participeert in deze projecten. Zo niet, dan is er wat meer afstand van de projectontwikkeling. De gemeente krijgt in ieder geval altijd te maken met de complexiteiten ervan.

MEER INFORMATIE

- Meer weten over de rolverdeling? De Participatiecoalitie heeft een [handreiking](#) over de rolverdeling bij lokaal eigendom. Ook benieuwd naar de rol die gemeenten hierbij hebben?
- Lees bijvoorbeeld het [essay](#) van de NVDE, VNG, Participatiecoalitie en NP RES over de samenwerking.

TEGENGAAN VAN SOCIALE ONGELIJKHEID

Bij de energietransitie ligt sociale ongelijkheid op de loer. Het tegengaan daarvan is een uitdaging waarin gemeenten een belangrijke rol in spelen. Een van de uitgangspunten van de kabinetsvisie op burgerparticipatie (zie hoofdstuk 3) is representativiteit en inclusiviteit: *“Zorg ervoor dat de samenstelling van de groep deelnemers een goede afspiegeling van de bevolking in de omgeving is. Hoe lastig ook, het streven moet zijn dat alle burgers – ook moeilijk te bereiken groepen – betrokken zijn en gelijkwaardig deel kunnen nemen.”*

Inclusiviteit betekent dat iedereen mee kan doen en dat er actief gewerkt wordt aan diversiteit. Het gaat om brede inclusie; denk bijvoorbeeld aan leeftijd, geslacht, etniciteit en religie, maar ook aan mensen met of zonder eigen vermogen en met diverse vaardigheden. Gemeenten kunnen mensen met diverse achtergronden stimuleren om initiatieven te starten door hen te helpen om toegang te krijgen tot fondsen en door de benodigde kennis te verstrekken. Voor energiecoöperaties betekent inclusiviteit ook dat zij streven naar brede deelname en voor álle bewoners toegankelijk zijn, zodat iedereen die dat wil mee kan doen en de coöperatie en het bestuur een goede afspiegeling vormen van de bewoners van een gebied.

Gemeenten en energiecoöperaties kunnen ook samenwerken om energiearmoede tegen te gaan. Gemeenten kunnen financiële ondersteuning bieden aan energiecoöperaties voor projecten die gericht zijn op het verlagen van energiekosten voor huishoudens met lage inkomens. Door technische expertise en facilitaire steun te verlenen, kunnen gemeenten deze coöperaties helpen bij de efficiënte uitvoering van deze projecten waardoor de toegang tot duurzame energieoplossingen voor kwetsbare gemeenschappen wordt vergroot.

Coöperaties kunnen verder op andere wijzen waarde toevoegen, zoals het versterken en verbreden van de gemeenschapsbanden of het bijdragen aan lokale werkgelegenheid. Deze doelen dragen bij aan brede welvaart en zijn ook relevante doelen voor gemeenten.

MEER INFORMATIE

- Van Energie Samen over inclusiviteit en representativiteit: [Energie Samen academie: energietransitie voor iedereen.](#)
- Lees meer over [FIXbrigade Nederland](#). Deze brigades werken in heel Nederland samen met gemeenten om huizen te verduurzamen. Deze FIX-brigades kunnen een partner van de gemeente en energiecoöperaties worden en ook de energiearmoede tegengaan.
- Lees meer over de samenwerking van FIXbrigade Nederland, de Energiebank Nederland en Energie Samen over hun lokale energiearmoede aanpak. [LEA](#) (Lokale Energiearmoede Aanpak)
- Lees meer over participatie van inwoners met een migratieachtergrond: [Kennisplatform Integratie & Samenleving.](#)

ZELF EEN COÖPERATIEF WINDPARK ONTWIKKELEN • WINDPARK BOVENWIND • STAPHORST •

Jaap van den Berg van de gemeente Staphorst en Jenko Huls van energiecoöperatie Wij Duurzaam Staphorst werken samen om een windpark te realiseren. Hun samenwerking is een voorbeeld van hoe je een volledig windpark in lokaal eigendom kan realiseren.

Hoe is de samenwerking gestart?

Jaap van den Berg: “De gemeente kreeg vanuit de provincie een opdracht voor het realiseren van hernieuwbare opwek. De gemeenteraad zag dit eerst niet zitten, maar besloot later om het wel te doen, maar dan echt zelf. Op de eigen Staphorster manier gingen we aan de slag met als doel een windpark van 12 megawatt 100 % coöperatief te realiseren. In het begin nam niet iedereen dat serieus, maar we hebben volgehouden. De raad heeft uitgangspunten geformuleerd en op basis daarvan hebben we een uitvraag gedaan.”

Jenko Huls: “Na een bijeenkomst over de windplannen hebben we met een klein groepje besloten dat we dit wilden doen. Met de betrokkenen en geld van een aantal lokale ondernemers hebben we een plan ontwikkeld voor de tender van de gemeente en ingediend. Er waren ontwikkelaars die met ons in zee wilden, maar dat wilden wij niet. We zagen het nut niet en stelden, bijna arrogant, dat we het zelf allemaal wel konden.”

Hoe hebben jullie zo'n project ontwikkeld?

Jaap van den Berg: “We hebben de ingediende plannen beoordeeld op onder meer financiële participatie en het betrekken van de inwoners van Staphorst. . 60 % lokaal eigendom was de ondergrens, 100 % het doel. Het plan van Wij Duurzaam Staphorst scoorde het hoogst. Na de selectie hebben we de samenwerking meteen duidelijk ingekaderd met een samenwerkingsovereenkomst. Die ging over de rollen – de coöperatie doet planvorming en de gemeente bewaakt het proces – maar ook over de financiën. De coöperatie had nog beperkt geld in de lade, dus hoe betaal je bijvoorbeeld de leges voor de milieueffectrapportage?”

Jenko Huls: “Vaak is er een commerciële ontwikkelaar die een project ontwikkelt en verkoopt. Dat zou ook de coöperatie kunnen zijn. Hier ging dat anders: onze coöperatie is zelf de ontwikkelaar van het windpark. Zo houd je maximaal rendement binnen gemeentegrenzen. Specifieke expertises hebben we elders moeten inkopen, maar dat doet een ontwikkelaar ook.”

ZELF EEN COÖPERATIEF WINDPARK ONTWIKKELEN • WINDPARK BOVENWIND • STAPHORST •

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Jenko Huls: “Aan de voorkant is de samenwerking er nog niet, dan is het spannend. Het hielp ons om een vaste projectleider te hebben, korte lijnen met Jaap en regelmatig te overleggen met het bestuur. Eigenlijk liep het gestroomd. Je hebt elkaar nodig in de procedure. Je kan beter zij aan zij optrekken dan alleen. Bij het ontwikkelen was er ook een positieve tijddruk: we zijn pas vijf jaar verder en zo goed als klaar. Als het acht tot tien jaar duurt, moet je ook zolang je achterban betrokken houden. Communicatie is belangrijk om je leden aan je te blijven binden, met veel ledenvergaderingen, nieuwsbrieven en goede website.”

Jaap van den Berg: “Het is prettig om te werken met mensen vanuit de gemeenschap. Zo krijgen de grondeigenaren een vergoeding voor het gebruik van de grond. Dat leidde tot spanning, omdat grond in de omgeving onderdeel was van een ruilverkavelingstraject. De nieuwe eigenaren zouden gaan profiteren, de oude niet. Iemand van buiten had waarschijnlijk gezegd dat dat pech was, maar de coöperatie kent de mensen. De eerste jaren is de vergoeding naar de oude eigenaren gegaan en stap voor stap ging dat over naar de nieuwe. Zo neem je veel problemen weg. Al heeft het een andere groep er niet van weerhouden om naar de Raad van State te stappen.”

Hoe zou je het een volgende keer aanpakken?

Jaap van den Berg: “We zijn als gemeente veel zeggenschap kwijt. Zo zou 100 % lokaal eigendom ook kunnen betekenen dat een paar rijke bewoners alles bezitten. Daarnaast neemt de coöperatie strenge, bovenwettelijk milieunormen in acht, maar hebben we daar geen zeggenschap meer over. Vanwege de inzet van Wij Duurzaam Staphorst en de goede samenwerking is dat geen probleem geweest, maar je zou als gemeente ook meer zekerheden en bevoegdheden in het vervolgtraject moeten hebben.”

Jenko Huls: “Door zelf het windpark te ontwikkelen hou je zoveel mogelijk rendement in de gemeenschap, maar neem je ook veel risico. Het project is goed gegaan, maar anders hadden we wel wat uit te leggen gehad aan onze leden. Ook is het lastig om een sterke coöperatie neer te zetten, niet iedereen heeft de kennis en kunde. Voor ons is het dus ook een vraag aan de overheid: hoe kun je uitvragen uitzetten die haalbaar zijn voor startende coöperaties?”

“Het is prettig om te werken met mensen vanuit de gemeenschap.”

“Door zelf het windpark te ontwikkelen hou je zoveel mogelijk rendement in de gemeenschap, maar neem je ook veel risico.”

5

OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM
EN STAATSTEUN

5. OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM EN STAATSSTEUN

LEESWIJZER EN TIPS:

In dit hoofdstuk leest u:

- Welke hulpmiddelen er zijn voor de samenwerking.
- Over opgroeien en helpende beleidsinstrumenten daarbij.
- Over lokaal eigendom (bij warmtegemeenschappen) en andere vormen van participatie in maatschappelijke tenders.
- Over staatssteun en het Didam-arrest
- Hoe de gemeente Hoogeveen en coöperatie De Groene Wieken werken aan zon in lokaal eigendom bij de Drentse Zonneroute A37.

Tips:

- Stimuleer lokaal eigendom door het vast te stellen in een beleidskader en hierin selectiecriteria over participatie op te nemen.
- Ken de verschillende typen van lokale participatie.

In sommige gemeenten is al veel ervaring opgedaan met samenwerken met partijen als bewonersinitiatieven of coöperaties. Er is al een aantal bewezen concrete hulpmiddelen die een positieve invloed hebben op de samenwerking (zie kader).

HULPMIDDELEN VOOR DE POSITIE VAN ENERGIECOÖPERATIES

Energie Samen en LSA bewoners hebben binnen het programma DuurzaamDoor van RVO een verkenning gedaan naar democratische beleidsinstrumenten die de positie van bewonersinitiatieven versterken en die de samenwerking organiseren. Aangedragen hulpmiddelen zijn:

Het right to challenge (uitdaagrecht): daarmee kunnen bewoners, maatschappelijke organisaties e.a. zelf aan de slag met de taken van de gemeente die ze kunnen overnemen als zij denken het slimmer, beter, goedkoper of anders te kunnen. Dit uitdaagrecht wordt in 2025 wettelijk vastgesteld, als het voorstel Wet versterking van participatie van kracht wordt.

- **Het initiatiefrecht (wonen in zelfbeheer):** het recht van huurders om zelf initiatieven te nemen gericht op verduurzaming.

- **De Dienst van Algemeen Economisch Belang:** als de markt economische activiteiten die in het algemeen belang zijn onvoldoende oppakt (marktfalen), mogen decentrale overheden deze beleggen bij een onderneming. Deze mogen ze compenseren voor het uitvoeren van de dienst.
- **De maatschappelijke tender:** een uitvraag die gemeenten de mogelijkheid biedt om initiatieven te selecteren op basis van maatschappelijke criteria, zoals lokaal eigendom en participatie van bewoners.
- **50% lokaal eigendom:** dit betekent dat inwoners en lokale ondernemers voor (tenminste) de helft eigenaar zijn van windmolens of zonnepanelen en dat zij kunnen meebeslissen over het project en over de opbrengsten.
- **Mienskip:** een keurmerk voor rechtvaardige, lokale, duurzame energie.
- **Opgroeiruimte:** de ruimte van bewonersinitiatieven om in fasen op te groeien tot een professionele energiecoöperatie of bewonersbedrijf.
- **Warmtegemeenschappen:** een democratisch en professioneel bewonersbedrijf met specifieke kenmerken gebaseerd op EU-richtlijnen (zie ook in hoofdstuk 2).

MEER INFORMATIE

- Informatie over bovenstaande onderwerpen is te vinden op de [Academie van Energie Samen](#).
- Bekijk de routeplanner [Right to Challenge](#) van het Kennisnetwerk Uitdaagrecht of lees over het uitdaagrecht bij aardgasvrij op het Landelijk Communicatienetwerk Klimaat: [uitdaagrecht en aardgasvrije wijken](#).
- Lees bij LSA bewoners over het vastleggen van het Uitdaagrecht in de wet. En bij Energie Samen over [het right to challenge in de warmtetransitie](#).
- Lees over het initiatiefrecht in de brief van de minister van BZK over [integrale visie op de woningmarkt](#).
- Lees meer over [Diensten van Algemeen Economisch Belang](#) op het Kenniscentrum Europa Decentraal.
- Lees meer over [Diensten van Algemeen Economisch Belang in de warmtetransitie](#) via de website van Energie Samen.
- Via het [werkblad Maatschappelijke tender](#) van de RES krijg je handvaten voor het afwegen waarom, wanneer en hoe je een maatschappelijke inzet. Of bekijk de [Position Paper Maatschappelijke Tenders](#) van NVDE, Holland Solar en NWEA
- Informatie over een nieuw proces voor participatie bij zon en wind in tien stappen in de [handreiking Mienskipsenergie](#). Van de Friese Energietafel (RES Fryslan).
- Informatie over het [Mienskip keurmerk](#).

OPGROEIEN DOE JE SAMEN

Het begrip opgroeiruimte benadrukt dat de samenwerking tussen gemeenten en initiatieven nieuw is, waarbij beide partijen de kans moeten krijgen om te leren. Bewonersinitiatieven moeten tijd, ruimte en vertrouwen krijgen om zich te ontwikkelen tot professionele energiecoöperaties. Ook voor gemeenten en andere partners is deze vorm van publiek-civiele samenwerking relatief nieuw. Zij moeten ook groeien in deze manier van samenwerken.

Door fases met mijlpalen en criteria af te spreken kan een initiatief zijn vaardigheden opbouwen en aantonen, terwijl de samenwerking stap voor stap vorm krijgt.

Het kennis- en leerprogramma DuurzaamDoor, dat is ondergebracht bij RVO, heeft in 3 gemeenten onderzoek gedaan naar opgroeiruimte en identificeert vier stappen die gemeenten en initiatieven moeten volgen om opgroeiruimte te creëren.

1. **Elkaar leren kennen:** Begrijpen hoe de andere organisatie werkt is essentieel voor wederzijds begrip en waardering.
2. **Borg het partnerschap:** Zorg voor duidelijkheid en continuïteit door de samenwerking formeel vast te leggen.
3. **Ga stapsgewijs aan de slag:** Werk stap voor stap aan projecten, waardoor beide partijen kunnen beginnen, groeien, vertrouwen opbouwen en bijsturen.
4. **Werk aan een gezamenlijk verhaal:** Een gedeelde visie helpt bij het maken van keuzes en het uitdragen van de samenwerking.

MEER INFORMATIE

- Lees meer over opgroeiruimte en bekijk de visual in de publicatie van [DuurzaamDoor met daarin de case study in Zwolle](#).
- Het advies [Naar nieuwe coalities in aardgasvrij](#) van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving benadrukt het belang van het opgroeirecht voor een maatschappelijk initiatief in de warmtetransitie.
- Op de website van Energie Samen staat meer informatie over [opgroeirecht en opgroeiruimte](#).

LOKAAL EIGENDOM

Energiecoöperaties streven lokaal eigendom na. Lokaal eigendom betekent dat inwoners en ondernemers uit de omgeving (mede-)eigenaar zijn van een energie-installatie en dat ze meebeslissen over het project. Op die manier heeft de omgeving zeggenschap en komen baten ook lokaal terecht. Het gaat dus over eigenaarschap, de verdeling van lusten en lasten en de belangen van de omgeving.

LOKAAL EIGENDOM BIJ ZON EN WIND

Landelijk is er veel steun voor lokaal eigendom. Zo is er in het Nationaal Klimaatakkoord afgesproken om bij zonne- en windenergie te streven naar ten minste 50 % lokaal eigendom. Maar als het lokaal eigendom is vormgegeven door deelname van een coöperatie, van wie is de rest dan? Bij zon en wind gaat dat vaak om professionele commerciële ontwikkelaars. Deze ontwikkelen door het land heen energieprojecten. Er zijn ook andere eigendomsverhoudingen bij lokaal eigendom, zoals 25 % of 100 %.

Veel gemeenten staan ook achter het doel van 50 % lokaal eigendom. De rol van de gemeente hierin is echter ingewikkeld. Gemeenten kunnen lokaal eigendom niet afdwingen, maar wel stimuleren. Dat kan bijvoorbeeld door het opnemen van leidende principes in het beleid en daarin een aantal vereisten opnemen, zoals vereisten aan de betaalbaarheid of dat iedereen mee moet kunnen doen. Gemeenten kunnen ook mee-investeren in een lokaal initiatief of vastleggen dat een zonnepark niet te groot mag zijn, wat het minder interessant maakt voor commerciële partijen.

MEER INFORMATIE:

Meer weten over hoe lokaal eigendom is opgenomen in het beleid van gemeenten, en welke tips er zijn om dit beter te borgen? Lees het onderzoek van Energie Samen: Lokaal eigendom, meestal onvoldoende geborgd in gemeentelijk beleid.

- Meer weten over wat je als gemeente (niet) kunt doen voor lokaal eigendom? Lees de [oplegger en factsheet](#) van het NP RES over de bevoegdheden van overheden bij procesparticipatie en financiële participatie (vanaf pagina 52).
- Meer weten over lokaal eigendom? Kijk op de [participatiepagina](#) van RVO en op de [hemapagina](#) van het NP RES.
- Meer informatie over financiële participatie is te vinden op een [themapagina](#) van Energieparticipatie.nl, de leeromgeving voor participatie bij duurzaam opwekken van NP RES, en op de [pagina](#) van TNO over burgerparticipatie in de energietransitie.
- Wist je dat de brancheorganisaties van zon- en windontwikkelaars gedragscodes hebben waarin ze het belang van lokaal eigendom en financiële participatie onderschrijven? Lees dit voor [windenergie](#) bij de NWEA en [voor zon op land](#) bij Holland Solar.

ANDERE VORMEN VAN PARTICIPATIE

Lokaal eigendom is een mooie manier om de omgeving mee te laten beslissen en profiteren, maar niet de enige. Wat het beste past, hangt van de situatie af. Bij lokaal eigendom is altijd sprake van financiële participatie: de omgeving investeert (mee) en draagt risico's. Financiële participatie kan ook zonder lokaal eigendom. In dat geval heeft de omgeving op een andere manier profijt, bijvoorbeeld via een gebiedsfonds of korting op de energierekening. Zo is lokaal eigendom mooi voor omwonenden die mee kunnen en willen investeren, maar levert het anderen niet per se iets op. Om meer inzicht te geven in soorten participatie, is bij het Klimaatakkoord de participatiewaaiër ontwikkeld. Die beschrijft vier typen van financiële participatie:

- **Mede-eigenaarschap**, oftewel lokaal eigendom.
- **Financiële deelneming**, bijvoorbeeld via aandelen of obligaties.
- **Een omgevingsfonds**, om een deel van de opbrengsten in de omgeving te steken.
- **Een omwonendenregeling**, om direct omwonenden voordeel te geven.

MEER INFORMATIE

Meer weten hierover? Bekijk de hele [participatiewaaiër](#) vanuit het klimaatakkoord.

LOKAAL EIGENDOM BIJ WARMTE

Bij warmte zijn er nog meer opties. Naast marktpartijen zijn er ook publieke partijen die een rol kunnen spelen, zoals gemeenten, provincies en publieke infrastructuurbedrijven. Sommige coöperaties willen het liefst zoveel mogelijk zelf doen, andere werken met marktpartijen en/of publieke partijen samen in een gedeelde warmtegemeenschap. Een voorbeeld hiervan is het [Warmtebedrijf Oost-Wageningen](#) een gezamenlijk warmtebedrijf van de lokale energiecoöperatie, de gemeente en een marktpartij. Een warmtewet kan ook voor 100% in handen zijn van de lokale gemeenschap. Een voorbeeld hiervan is het [Ketelhuis WG-terrein](#) in Amsterdam.

Gemeenten werken aan uitvoeringsplannen per wijk, buurt of gebied om deze aardgasvrij-(ready) te maken. Samenwerken met alle betrokkenen uit de wijk, waaronder mogelijk warmtegemeenschappen is daarin belangrijk.

ENERGIEDIENSTENBEDRIJF

Voor het thema warmte zijn er gemeenten die het initiatief hebben genomen om een energiedienstenbedrijf te starten. Samen met een energiecoöperatie en partners zoals de woningcorporaties, lokale bouw- en installatiebedrijven, kennisinstellingen en bewoners ontwikkelt de gemeente met zo'n energiedienstenbedrijf aanpakken voor soortgelijke bouw en organiseren ze inkoopacties.

Een voorbeeld is het [Energiedienstenbedrijf Gooi en Vechtstreek \(EDB\)](#). In een aantal andere gemeenten gaan ook stemmen op om dit te starten.

FINANCIERING VAN ENERGIECOÖPERATIES

Gemeenten (en andere overheden) hebben verschillende mogelijkheden om energiecoöperaties financieel te ondersteunen. Dit kan gebeuren via tenders, subsidies of concessies. Hoewel er geen vaste regeling is, kunnen gemeenten zelf beleid ontwikkelen. Zo kunnen deze maatregelen helpen om energiecoöperaties te ondersteunen en versterken, waardoor zij hun rol in de energietransitie beter kunnen vervullen:

1. Jaarlijkse subsidie verlenen:
 - a. Gemeenten kunnen jaarlijks subsidies verstrekken om de basistaken van energiecoöperaties te ondersteunen.
 - b. Voorbeeld: een convenant waarin afspraken voor meerdere jaren worden vastgelegd, dit biedt de energiecoöperatie zekerheid en stabiliteit.
2. Direct toewijzen van overheidsopdrachten:
 - a. Gemeenten kunnen kleine overheidsopdrachten (werken, diensten of leveringen) direct toewijzen aan energiecoöperaties
 - b. Het gaat meestal om kleinere bedragen en deze methode dient goed gemotiveerd te zijn.
3. Vergunningschaarste creëren en maatschappelijke tenders organiseren met selectiecriteria om zo het beste project voor die vergunning te selecteren.
 - a. Selectiecriteria kunnen betrekking hebben op bijvoorbeeld participatie en lokaal eigendom.
4. Voorbehouden aanbesteding organiseren:
 - a. Gemeenten kunnen in hun aanbestedingsprocedures de toegang tot een aanbesteding voorbehouden aan een specifieke (groep) inschrijver(s).

5. Hulp bieden bij aanbestedingen:
 - a. Bijvoorbeeld praktische hulp bij het gebruiken van aanbestedingsplatforms of het inrichten van een aanbestedingsloket
 - b. Of het verlenen van subsidies om energiecoöperaties in staat te stellen om te voldoen aan de aanbestedingsregels, waardoor een gelijk speelveld wordt gecreëerd.

MEER INFORMATIE:

- Meer weten over maatschappelijke tenders? Lees erover in de [handreiking](#) van het Gelders Energieakkoord.
- Het samenwerkingsverband [Democratie in Actie](#) van het ministerie van BZK, de VNG en een aantal beroeps- en belangenverenigingen van publieke lokale vertegenwoordigers heeft onderzocht op welke wijzen gemeentelijke beleidsmedewerkers en inkopers burgerinitiatieven kunnen ondersteunen zonder in strijd te handelen met het aanbestedingsrecht. Lees over [burgerinitiatieven en aanbestedingsrecht](#) bij het Netwerk Democratie in Actie.
- Meer informatie over het opstellen van Uitvoeringsplannen en de rol van bewonersinitiatieven lees je in de [handreiking Uitvoeringsplan Warmtetransitie](#) van het NPLW en MSG Strategies.
- Lees over de [aanbestedingsregels voor coöperaties en over maatschappelijke tenders](#) bij Energie Samen.

GRONDUITGIFTE EN HET DIDAM-ARREST

Soms is de gemeente de eigenaar van de grond waarop een energiecoöperatie een project wil ontwikkelen. Hoewel er gedeelde belangen zijn, mag de gemeente de grond dan niet een-op-een verkopen aan de coöperatie.

In het Didam-arrest van 2021 heeft de Hoge Raad bepaald dat een-op-een verkoop van vastgoed niet toegestaan is als er (naar verwachting) meerdere gegadigden zijn. Vanwege het gelijkheidsbeginsel moet er dan een selectieprocedure worden doorlopen. Dat kan gaan om een tender, maar ook bijvoorbeeld een prijsvraag. Hierbij maakt het niet uit of het om verkoop of tijdelijk gebruik gaat. Regelingen voor financiële participatie (Lokaal eigendom) kunnen hierin wel een beoordelingscriterium zijn, als het is opgenomen in beleid.

Bij de Drentse Zonneroute A37 (zie pagina 43) ging het om ingebruikgeving van Rijksgronden en werd binnen de tender vanuit het Rijk verwezen naar het gemeentelijke beleid (het Beleidskader Drentse

Zonneroute A37). Het Drentse project valt binnen het [programma Opwek Energie op Rijksgrund \(OER\)](#). Dit programma maakt naast het gemeentelijk beleid, gebruik van de eigen regeling van het Rijk voor de toewijzing van het gebruiksrecht op Rijksgrounden. Dit programma maakt gebruik van de Regeling beheer onroerende zaken Rijk 2024 waarin de ruimte bestaat om verwijzend naar lokaal beleid criteria op te nemen bij de toewijzing van het gebruiksrecht op Rijksgrounden.

REGELS RONDOM STAATSSTEUN

Staatssteun is een vaak genoemd en ook een complex onderwerp. Wat wel en niet mag volgens de wetgeving is vaak onduidelijk voor zowel de betrokken ambtenaren vanuit de gemeente als de energiecoöperatie. Staatssteunregels zijn van belang als een gemeente direct met een energiecoöperatie wil samenwerken. Dat mag niet zomaar, maar er zijn wel mogelijkheden om dit goed te doen. Het is belangrijk voor zowel gemeente als energiecoöperatie voldoende kennis te hebben van dit onderwerp. De juridische afdeling van de gemeente heeft in ieder geval meer informatie over de criteria voor staatssteun en over de mogelijke uitzonderingsgronden.

Gemeenten willen beleidsdoelen als lokaal eigendom bevorderen, maar moeten er tegelijk voor zorgen dat er geen oneerlijke concurrentie ontstaat of dat bepaalde partijen financiële voordelen krijgen. Om hiermee om te gaan is door de overheid een Handreiking Staatssteun opgesteld in 2016. Hierin staan de basisregels over staatssteun en welke stappen er zijn die moeten worden doorlopen om voorgenomen overheidsingrijpen te laten voldoen aan de staatssteunregels.

Het is belangrijk te weten dat altijd wanneer de overheid financiële middelen aan een onderneming verstrekt, dus via subsidies of via een overheidsopdracht, er rekening gehouden moet worden met Europese staatssteunregels. Bij opdrachten gaat het ook om Europese aanbestedingsregels. Een energiecoöperatie wordt als onderneming gezien als het economische activiteiten verricht. Dat is veelal het geval. Bij de energietransitie speelt de vraag over staatssteun met name bij opwek van elektriciteit op land en warmteprojecten en in wat mindere mate bij projecten gericht op energiebesparing bij woningen.

Voor opwekprojecten kun je met de staatssteunregels omgaan door een selectieprocedure (zoals een maatschappelijke tender) op te stellen waar partijen zich vrij op kunnen inschrijven. Binnen deze selectieprocedure kun je criteria opnemen die uit gemeentelijk beleid komen, zoals over lokaal eigendom. Daarna beoordeel je de partijen die hebben ingeschreven op deze criteria en kies je degene die daar het best invulling aan geeft.

MEER INFORMATIE:

- Meer weten hierover? Bekijk de [handreiking staatssteun](#) van de Rijksoverheid.
- Lees meer over staatssteun op de [website van Energie Samen](#).
- Lees meer over staatssteun bij warmteprojecten en energiebesparing op de [website van het NPLW](#).
- Lees meer op de website van het [Kenniscentrum Europa Decentraal](#).
- Vanuit de EU is er in 2022 een nieuw [richtsnoer](#) geschreven over staatssteun ten behoeve van klimaat, milieubescherming en energie.

LOKAAL EIGENDOM BORGEN VOOR ZONNE-ENERGIE

• DRENTSE ZONNEROUTE A37 •

Daan Olivier van de gemeente Hoogeveen en Guus Wessels van Energiecoöperatie De Groene Wieken vertellen over hun samenwerking voor het plaatsen van zonnepanelen langs een snelweg in drie gemeenten. Het doel is om lokale betrokkenheid te stimuleren en mensen mede-eigenaar te maken.

Waar gaat de samenwerking over?

Daan Olivier: “In 2016 is de gemeente gestart met dit traject en meldden we ons samen met de gemeenten Coevorden en Emmen bij het programma Opwek van Energie op Rijksgrond (OER). We wilden meer dan 40 kilometer zonnepanelen plaatsen langs een snelweg die door onze drie gemeenten loopt. Samen met de provincie, meerdere partijen vanuit het Rijk en natuurlijk de omwonenden hebben we gezocht naar een goede landschappelijke inpassing. Hier komt het unieke ontwerp van de Drentse Zonneroute uit voort, met de gekleurde zonnepanelen en de zonneward. Daarnaast willen we ook de mensen uit de omgeving in positie brengen om mede-eigenaar te worden.”

Guus Wessels: “De Groene Wieken bestond net als energiecoöperatie toen we werden benaderd voor dit traject. Dat gebeurde via een bewonersgroep uit Coevorden die al bezig was met het OER-traject. Zij hebben een maandelijks participatieoverleg opgezet. Samen met de betrokken ambtenaren is er gezamenlijk beleid geformuleerd dat gelijk is in de gemeenten om dit project te kunnen realiseren.”

Hoe hebben jullie het lokaal eigendom vormgegeven?

Guus Wessels: “Iedere gemeente heeft een coöperatie. In overleg met hen hebben we gekeken hoe je lokaal eigendom vorm zou kunnen geven. Een belangrijk inzicht was dat je als coöperaties in een centrale koepel een sterke positie hebt. Daarna is het Beleidskader Participatie Drentse Zonneroute A37 ontwikkeld. Daarin is een eis aan de ontwikkelaar opgenomen om een bod op lokaal eigendom te doen. Er is een harde ondergrens van 20 % en het streven is 50 % lokaal eigendom. Vorig jaar is het beleidskader in alle 3 gemeenten zonder amendementen vastgesteld.”

Daan Olivier: “Er komen veel verantwoordelijkheden te liggen bij de centrale koepel, maar die was er nog niet. Daarnaast moesten we ervoor zorgen dat de coöperaties zich organiseerden rond het projectgebied. Er waren heel veel vragen, bijvoorbeeld over hoe

LOKAAL EIGENDOM BORGEN VOOR ZONNE-ENERGIE

• DRENTSE ZONNEROUTE A37 •

je lokaal eigendom afdwingbaar maakt in de tender, over de inkomsten uit het project en over hoe we die opbrengsten via de energievoöperaties terug laten vloeien naar omgeving. De energievoöperatie kiest uiteindelijk waarin te investeren.”

Hoe heb jullie je als gemeente en energievoöperatie georganiseerd?

Daan Olivier: “We hebben als gemeente de handschoen samen met De Groene Wieken opgepakt om te zorgen voor een goede ondersteuningsstructuur. Er is nu een projectleider aangesteld en er zijn kwartiermakers om de lokale organisatie op peil te krijgen. De projectleider is vanuit het Rijk aangesteld, de kwartiermakers vanuit gemeenten. Zij zijn nu in opdracht van de coöperaties aan de slag.”

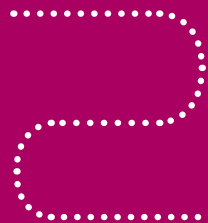
Guus Wessels: “De kwartiermaker is druk met het leggen van contacten., Ik ga hem helpen om bij verschillende dorpen en initiatieven langs te gaan en te kijken hoe wij inwoners en organisaties enthousiast kunnen maken en zij ons verder kunnen helpen met onze rol in het project en de samenwerking met de gemeente.”

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Guus Wessels: “Wij zijn ook erg tevreden over de communicatie met Daan en de andere ambtenaren. Ook zijn we blij dat we elk kwartaal direct met de wethouder in overleg zijn over onze projecten. Vergeleken met andere gemeenten lopen wij daarin voorop.”

Daan Olivier: “Jazeker, er komt voor ons ook meer uit voort. Het helpt de gemeente bijvoorbeeld om blinde vlekken weg te halen. De samenwerking functioneert ook als signaleringsfunctie.

6

OPBOUWEN EN FORMALISEREN
VAN DE SAMENWERKING

6. OPBOUWEN EN FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING

LEESWIJZER EN TIPS:

In dit hoofdstuk leest u:

- Hoe de mate van opgebouwd vertrouwen tussen coöperatie en gemeente relevant is voor de samenwerking en de start ervan. Ook ervaringen uit het verleden spelen een belangrijke rol.
- Welke punten aandacht verdienen bij de start van een samenwerking en welke tips er zijn voor het eerste gesprek met de energiecoöperatie.
- Dat het goed is om expliciet te zijn, zowel over de eigen rol als over de wederzijdse verwachtingen, het gezamenlijke doel en de verantwoordelijkheden.
- Over de samenwerking rond energiebesparing van de Gemeente Delft en energiecoöperatie Deelstroom met initiatief van 015duurzaam.
- Wat u kunt doen na de realisatie van de energieplannen.
- Over de rollen die de gemeente kan hebben bij beheer en exploitatie.
- Hoe Natuur en Milieu Overijssel regionale ondersteuning biedt aan initiatieven en coöperaties.

Tips:

- Wees duidelijk en bespreek verwachtingen, mogelijkheden en rollen expliciet.
- Wees je bewust van de meerwaarde van de energiecoöperatie.
- Bouw de samenwerking op met een intentieverklaring en formaliseer daarna met een samenwerkingsovereenkomst.
- Leg de vorm van de samenwerking vast en evalueer regelmatig.
- Houd de regie als gemeente.
- Bepaal tijdig en expliciet hoe je de samenwerking voortzet.

AANLEIDING VOOR DE SAMENWERKING

De samenwerking tussen een gemeente en een energiecoöperatie kan starten op verschillende manieren. Deze zijn grofweg in te delen door het beantwoorden van de volgende vragen:

1. Welke kennis en ervaring heeft de gemeente? Heeft de gemeente al eerder samengewerkt met andere energiecoöperaties of energie-initiatieven? Wat is daarvan geleerd?
2. Hoeveel kennis en ervaring heeft de energiecoöperatie? Starten ze zelf net of hebben ze al een aantal energieprojecten gerealiseerd in de eigen of in andere gemeenten? Meer ervaring betekent veelal dat er

Quote van een gemeente over de eigen rol:

“Om goed te kunnen bepalen welke rol we kunnen pakken als gemeente, moeten we in ieder geval weten hoe het zit met onze ambtelijke capaciteit. Daarnaast hebben we kennis nodig bijvoorbeeld over subsidies en de regels rondom financiële steun en aanbestedingen.”

minder tijd nodig is om een gelijkwaardige samenwerking te ontwikkelen. Men (her-)kent de procedures en stappen.

3. Is er al een relatie of een eerdere samenwerking geweest met de (voorloper van de) energicoöperatie? De coöperatie kan zelfstandig opgericht zijn door een aantal enthousiaste bewoners die vervolgens aankloppen bij de gemeente. Het kan ook voortkomen uit een bestaand bewonersinitiatief waarmee eerder al is samengewerkt en waarbij gemeente en coöperatie samen tot de conclusie komen dat het goed is om een energicoöperatie op te richten.

[De opgroeiverkenner](#) is een tool die kan helpen om deze vragen te beantwoorden. Het is ontwikkeld door Energie Samen, specifiek voor samenwerkingen gericht op warmteoplossingen. Deze benchmarking tool kan aan het begin van de samenwerking worden ingezet om een beeld te krijgen van de status van de samenwerking en van beide partijen afzonderlijk.

Hoe groen of ervaren een energicoöperatie is, hoe groen of ervaren de gemeente is in samenwerken met coöperaties en in hoeverre men elkaar al kent en vertrouwt, speelt een belangrijke rol in de samenwerking en is zeker relevant voor de start ervan. Ongeacht de situatie is een doordachte aanpak altijd nodig. Daarvoor is het belangrijk om te weten welke rol de gemeente speelt en wat de mogelijkheden en beperkingen zijn.

HELDERHEID OVER EIGEN ROL

Een helder beeld van de eigen rol is belangrijk om goede afspraken te maken en om de samenwerking zo goed mogelijk af te stemmen op de eigen strategie. Door zelf te weten wat kan (en wat niet), kan vanaf de start van de samenwerking meer duidelijkheid gegeven worden over belangrijke onderwerpen zoals de politiek bestuurlijke inbedding, de democratische verantwoording en besluitvorming, de rolverdeling en verantwoordelijkheden en de invulling van het lokaal eigendom. Dit vroegtijdig expliciet en concreet maken voorkomt ruis en bevordert de samenwerking. Uiteraard moet er wel ruimte zijn voor maatwerk waar dat nodig is.

ERKENNEN MEERWAARDE VAN SAMENWERKEN

Samenwerken met energicoöperaties is geen doel op zich maar een manier om maatschappelijke doelen te bereiken. Uit onderzoek en praktijkervaring blijkt dat samenwerken met energicoöperaties positief bijdraagt aan de energietransitie. Zo blijkt het onder andere bij te dragen aan meer en breder draagvlak en meer betrokkenheid bij de activiteiten en bevordert het de sociale cohesie in een wijk. Het is belangrijk om het potentieel van energicoöperaties expliciet te erkennen. De samenwerking vraagt tenslotte om

een inspanning en die wordt gerechtvaardigd door de meerwaarde. Gemeenten kunnen hun waardering laten zien door opdrachten te verstrekken aan coöperaties en samen te werken in concrete projecten, maar ook op praktische manieren, zoals door actief te ondersteunen bij de organisatie van evenementen, deel te nemen aan bijeenkomsten van de energicoöperatie en een bijdrage te leveren aan de communicatie- en informatievoorziening.

Gemeenten kunnen in hun beleid ruimte geven aan energicoöperaties door duidelijke principes of randvoorwaarden op te stellen voor het betrekken van bewoners en het samenwerken met energicoöperaties. Een voorbeeld van een manier om dit vast te leggen is te vinden in het voorbeeld van de Drentse Zonneroute A37 in gemeente Hoogeveen op pagina 43.

Quote van een gemeente over de meerwaarde van samenwerken:

“We hebben in onze gemeente een groep actieve en enthousiaste bewoners. Zij zorgen voor verbinding door hun vrijwillige inzet. Als gemeente willen we voorlopers stimuleren en we kunnen van ze leren over knelpunten in projecten.”

HET EERSTE GESPREK

Een duidelijk beeld van de eigen rol, de gemeentelijke visie op samenwerken en de manier van besluitvorming zijn belangrijke onderdelen van de voorbereiding. Een ander onderdeel is het gedegen voorbereiden van de start van de mogelijke samenwerking en dus van het eerste gesprek. Dat kan minder relevant of belangrijk lijken, maar ook hier geldt: een goed begin is het halve werk. Om goed beslagen ten ijs te komen is het zinvol om je vast in te lezen in de wijk, de coöperatie en de initiatiefnemers. Zijn er bijvoorbeeld politieke invloeden omdat een oud-wethouder of raadslid onderdeel van de coöperatie is? Zijn er al collega's die contact hebben gehad met de coöperatie? Of zijn er al stukken verschenen in de lokale krant?

Het eerste gesprek is de feitelijke start van een mogelijk langjarige samenwerking. Bij dit gesprek is het belangrijk om een open houding te hebben en actief te luisteren. Dit helpt om een goed beeld te krijgen van de beweegredenen, ambities en doelen van de energicoöperatie. Door aandachtig te luisteren ontstaat er meer begrip en verbinding. Dat vormt een belangrijke basis voor een goede relatie en voor de samenwerking. Het zoeken van verbinding is tijdens de hele periode van samenwerken belangrijk, maar bij de start des te meer omdat er nog niet teruggevallen kan worden op eerdere ervaringen of opgebouwd vertrouwen.

Als dit nog niet bekend is, wil je als gemeente bij dit gesprek aangeven wat de eigen visie en rol zijn en welke afspraken of randvoorwaarden hierover zijn vastgesteld. Tijdens dit gesprek formuleer je samen welke vervolgstappen er nodig zijn om de samenwerking verder vorm te geven in deze beginfase.

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE

• 015 DUURZAAM • DELFT •

Arthur Hilgersom van energievooperatie Deelstroom Delft en Suzan Mannens van de gemeente Delft werken samen aan de energiebesparingsopgave. Ze vertellen hoe het is om hiermee aan de slag te zijn.

Hoe is de samenwerking ontstaan?

Arthur Hilgersom: "Deelstroom is ontstaan als energievooperatie om zon op dak te realiseren. Bij de oprichting wisten we al dat we een bredere gemeenschap wilden vormen, maar dat hadden we nog geen vorm gegeven. De landelijke Regeling Reductie Energiegebruik (RRE) gaf in 2019 een kans om aan de slag te gaan met energiebesparing. We hebben toen samen met Platform Energietransitie Delft een plan geschreven om meer dan 3000 huishoudens te bereiken en de aanvraag samen met de gemeente ingediend. De gemeente had zelf niet de mensen om die aanpak uit te voeren. Deelstroom hield zich nog niet bezig met energiebesparing, maar had wel al waardevolle ervaring, bijvoorbeeld met het organiseren van publieke bijeenkomsten."

Suzan Mannens: "We hebben besloten samen in zee te gaan, want we stonden voor hetzelfde doel en wilden gezamenlijk invulling geven aan het energiebesparingsbeleid. De gemeente vroeg de specifieke uitkering aan en kreeg deze toegekend. Dat werd de start van de energiebesparingsaanpak."

Wat doet 015 Duurzaam?

Arthur Hilgersom: "Deelstroom heeft 015 Duurzaam opgericht om de energiebesparingsaanpak uit te voeren. Dat begon met de RRE en is door de jaren heen voortgezet met verschillende middelen. Op dit moment voeren we bijvoorbeeld ook de aanpak voor energiearmoede uit met het geld dat de gemeente uit een Specifieke Uitkering (SpUk) heeft gekregen. 015 Duurzaam werkt met energievoaches, buurtbijeenkomsten en vouchers om huishoudens aan te zetten tot energiebesparing. Omdat we merkten dat het beter is als er een team is dat besparingsmaatregelen meteen kan treffen, zijn we voor de energiearmoedeaanpak ook gaan werken met energiehulpen."

"We hebben besloten samen in zee te gaan, want we stonden voor hetzelfde doel en wilden gezamenlijk invulling geven aan het energiebesparingsbeleid."

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE

• 015 DUURZAAM • DELFT •

Hoe ziet de samenwerking eruit in de praktijk?

Suzan Mannens: “We hebben samen om de twee weken overleg. Ik ben het aanspreekpunt dat de lijntjes uitzet of de coöperatie doorverbindt binnen de gemeentelijke organisatie. De reguliere overleggen gaan over een breed aantal onderwerpen, dus je kan niet overal inhoudelijk bij betrokken zijn. De energietransitie raakt aan het werk van veel afdelingen. Hoe je die het beste betreft, is ook intern nog een zoektocht.”

Arthur Hilgersom: “We zijn al best lang bezig. Je kent sommige delen van de gemeentelijke organisatie daardoor goed, maar we verschuiven ook van domein. Eerste hadden we bijvoorbeeld veel contact met vastgoed, nu steeds meer met het sociaal domein. Sinds vorig jaar hebben we ook een zeswekelijks overleg met de wethouder. Die directe toegang tot het bestuur is heel bevorderlijk geweest.”

Wat is de meerwaarde van jullie samenwerking?

Arthur Hilgersom: “Er komen nieuwe dingen uit voort. Vorig jaar zijn we actief samen na gaan denken over ondersteuning voor mensen met een hoge energierekening. Voor het energiearmoedebeleid hebben we elkaar echt opgezocht. Toen de SpUk-gelden kwamen, zijn we gaan kijken hoe we de aanpak samen vorm kunnen geven. Afgelopen jaar hebben we ook samenwerking opgezocht met woningcorporaties. We helpen om de uitvoering van het beleid van de gemeente te verzorgen.”

Suzan Mannens: “Het voordeel van Deelstroom is ook de continuïteit. Ik ben al de derde contactpersoon vanuit de gemeente, zij zijn er nog steeds. Daarnaast hebben ze een eigen netwerk. De gemeente wordt niet door iedereen vertrouwd en dan komen zij vaak wel binnen. Op het sociale aspect, het gesprek en het vertrouwen, kan een coöperatie veel bieden.”

“Er komen nieuwe dingen uit voort. Vorig jaar zijn we actief samen na gaan denken over ondersteuning voor mensen met een hoge energierekening.”

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE • 015 DUURZAAM • DELFT •

Wat heb je nodig voor een goede samenwerking?

Suzan Mannens: “Constance afstemming is heel belangrijk. Je moet scherp houden dat je het over hetzelfde hebt. Het is fijn om duidelijk te weten waar de coöperatie voor staat. Als gemeente wil je ondersteunen, maar moet je weten waarmee. De overheid denkt in potjes, de coöperatie in bewonersvragen. Het is ook lastig om als gemeente langjarig beleid te formuleren. Je bent constant invulling aan het geven aan het geld dat binnenkomt, in plaats van een plan te hebben voor de komende jaren. Je moet dan soms zoeken hoe je wél kan helpen.”

Arthur Hilgersom: “Je hebt vertrouwen nodig dat je met dezelfde intenties aan de

slag wil. En als je dingen niet goed doet, moet je elkaar daarop aan kunnen spreken. Een open agenda is heel belangrijk en een regulier contact helpt daarbij. We zoeken ook creatieve oplossingen voor bedrijfskundige uitdagingen zoals het feit dat we niet kunnen investeren voor de lange termijn. Dat leidt ook tot bijzondere relaties. We kunnen bijvoorbeeld overdag bakfietsen gebruiken die 's avonds voor koeriersbezorging beschikbaar zijn. Dat geldt ook voor de mensen. We werken ook met een re-integratie-organisatie voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Op die manier proberen we flexibele werkrelaties aan te gaan, zonder dat het ten koste gaat van de bestaanszekerheid.”

“Op het sociale aspect, het gesprek en het vertrouwen, kan een coöperatie veel bieden.”

FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING

Het helpt als gemeenten in de startfase van de samenwerking gastvrij en enthousiast zijn en goed luisteren naar de doelen en ambities van de energicoöperatie. Het is belangrijk om te begrijpen wat de coöperatie nodig heeft. Er kan bijvoorbeeld financiële ondersteuning nodig zijn om een haalbaarheidsonderzoek uit te kunnen voeren, hulp bij de communicatie naar bewoners of kennis over de juiste organisaties om te betrekken.

Het helpt om expliciet afspraken te maken over de rollen en verantwoordelijkheden in deze fase, over overlegstructuren, over de ondersteuning die de gemeente biedt en over wat er nodig is om de volgende stappen te kunnen zetten. Door hierover samen heldere afspraken te maken, verklein je de kans op teleurstelling en zorg je bovendien dat voortgang zichtbaar is, wat energie geeft aan alle deelnemers. Het creëert ook de mogelijkheid om een doorkijk te geven naar de volgende periode, een eerste punt op de route naar het uiteindelijke doel.

Energicoöperaties zijn als initiatiefnemers verantwoordelijk voor een goede invulling van de participatie. Gemeenten kunnen bijdragen met bijvoorbeeld inspanningsverplichtingen om bewoners te informeren en draagvlak te vergroten en door beleid en randvoorwaarden vast te stellen over bijvoorbeeld procesparticipatie en financiële participatie.

Het is vaak behulpzaam om de samenwerking te formaliseren, bijvoorbeeld door een intentieverklaring te ondertekenen. De intentieverklaring beschrijft in ieder geval het gezamenlijke doel en de ambitie. Hij kan verder vrij algemeen zijn in de beginfase. Later in de samenwerking kan een samenwerkingsovereenkomst een goede formele basis bieden, met daarin afspraken over de doelen, rollen, verantwoordelijkheden, structuren en duur van de samenwerking (en het moment van herijking) en over eventuele (financiële) ondersteuning. Het tekenen van dit soort overeenkomsten is een goed moment om te vieren dat partijen samen eenzelfde doel nastreven en om dit aan bewoners en andere betrokkenen te laten zien. Bij het formaliseren van de samenwerking kan een onderscheid gemaakt worden tussen lange termijn en korte termijn afspraken:

- Lange termijn: afspraken over de programmatische samenwerking binnen bepaalde kaders
- Korte(re) termijn: afspraken over specifieke taken of projecten, zoals afspraken over subsidieverlening.

MEER INFORMATIE

- Lees voor over de regierol van gemeenten in de warmtetransitie en het ontwikkelen van visie op deze rol het onderzoek [Sturen in transitie](#) van het PAW
- Lees meer over beleid en participatie de pagina [Welke beleidskaders kan ik opstellen voor participatie](#) van Energieparticipatie.nl.
- Lees meer over samenwerken met bewonersinitiatieven, wat ook handig is voor de samenwerking met energiecoöperaties op de volgende pagina's:
 - [Burgerparticipatie in de energietransitie](#)- TNO
 - [Participatie bij zon en wind op land](#) – RVO
 - [Participatie vanuit de Regionale Energie Strategieën](#) - NPRES
 - [Samenwerken met bewonersinitiatieven](#) - NPLW
- Lees meer over de waarde van samenwerken en over de veranderende wijze van samenwerken is te vinden in het onderzoek van het WarmingUP-consortium naar Lokale samenwerking voor de collectieve warmtevoorziening [Lokale samenwerking voor de collectieve warmtevoorziening](#).
- Voorbeelden van samenwerkingsovereenkomsten:
- Energie Samen heeft een [handreiking samenwerkingsovereenkomsten](#)
- HIER heeft een [voorbeeld in de gemeente Noordenveld](#) over de samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente en de energiecoöperatie.

DUURZAME SAMENWERKING EN NAZORG

De samenwerking tussen de gemeente en een energiecoöperatie kan lang lopen. Als een project gerealiseerd is, is het belangrijk om in gesprek te blijven met elkaar. Hierin is er een aantal mogelijkheden:

- Als het initiatief blijft bestaan, wil je goed bespreken hoe de samenwerking goed ingericht kan worden voor deze nieuwe fase. Belangrijk is om te blijven overleggen.
- Een initiatief kan ook ophouden met bestaan. Sluit dan de samenwerking goed af.
- Nazorg gaat over de toekomstige vragen en welke rol een initiatief neemt. Nieuwe plannen voor nieuwe projecten of andere onderwerpen. Belangrijk rond de exploitatie voor de gemeente kan zijn dat de winsten worden geïnvesteerd in nieuwe projecten zodat de energiecoöperatie niet afhankelijk blijft van subsidies van de gemeente.

Het is goed om te beseffen dat een energiecoöperatie rond de realisatie van een project een hele andere organisatie is dan bij het eerste prille idee. De lokale binding is er hopelijk nog steeds, maar daarnaast is er veel kennis opgebouwd en zijn er vaak betaalde krachten. De onderlinge verhoudingen veranderen daarmee ook. Een voorbeeld van een langdurige samenwerking is die tussen de gemeente Delft en energiecoöperatie Deelstroom, waarover meer staat op pagina 52.

TIPS VOOR DE SAMENWERKING

Tot slot hebben we nog enkele tips voor de samenwerking tussen gemeenten en energiecoöperaties.

Niet doen:

- Te vroeg te hoge verwachtingen of eisen stellen.
- Blijven zweven zonder duidelijk doel of zonder stappen voorwaarts te maken.
- Verschil laten ontstaan of bestaan in tempo of taalgebruik.
- Te weinig of te laat informatie delen, onvoldoende transparant zijn.
- Stoppen met het verbinden en betrekken van interne partijen. Ambtenaren en bestuurders stromen door. Je wilt steeds nieuwe relaties aanknopen en verbindingen maken.
- Het gesprek over financiering niet of te laat voeren

Zeker doen:

- Invulling blijven geven aan de eigen (regie-)rol. Durven stoppen als dat nodig is.
- Ruimte maken om de energiecoöperatie op te laten groeien en te laten professionaliseren.
- In gesprek blijven en een periodiek overleg opzetten. Je gaat persoonlijke relaties aan met iemand in jouw gemeente.
- De samenwerking in stappen opbouwen met tussentijdse evaluatiemomenten en wederzijdse prestatieafspraken.
- Toewerken naar goede juridische afspraken over wat je van elkaar kan verwachten. Deze regelmatig evalueren en aanpassen wanneer dat noodzakelijk is.
- Concreet maken met uitvoeringsplannen.
- Het gemeentebestuur betrekken bij de samenwerking, bijvoorbeeld met een periodiek overleg houden tussen de energiecoöperatie en de wethouder.
- Inleven in elkaars organisatie en een coöperatie als gelijkwaardige partner zien.
- Dilemma's delen en transparant zijn.

GEMEENTEN OVER SUCCESFACTOREN:

- “Gemeenten moeten veel en blijven communiceren. Je doet er goed aan om de samenwerking vast te leggen en jaarlijks te evalueren.”
- “Probeer tot clustering van de coöperaties en activiteiten te komen. Dat legt minder beslag op inzet voor besturen van de coöperaties.

REGIONALE ONDERSTEUNING VOOR INITIATIEVEN

• OVERIJSEL •

Linda van IJzendoorn werkt bij Natuur en Milieu Overijssel (NMO). In haar rol als projectleider lokale energie ondersteunt ze lokale initiatieven vanuit het servicepunt Lokale Energie Overijssel.

Hoe is deze ondersteuning gestart?

“Lokale Energie Overijssel helpt inwoners van Overijssel om energie-initiatieven op te starten. We zijn gestart in 2017 vanuit een meerjarig programma van de provincie genaamd Nieuwe Energie Overijssel. Binnen dat programma voert NMO de ondersteuning voor lokale initiatieven uit.”

Hoe helpen jullie initiatieven?

“De basis is om een aanspreekpunt te zijn voor startende initiatieven. Die help ik, of ik verwijst ze door naar experts. Je hebt een duidelijk en toegankelijk aanspreekpunt nodig, een spin in het web. Zo’n positie verwerven kost tijd, maar is erg waardevol.”

“In de opstartfase werkt NMO daarnaast met Lokale Energie Initiatieven (LEI-)coaches. Dat zijn ervaringsdeskundigen die kosteloos met het initiatief meedenken. Het zijn coaches, geen inhoudelijke trekkers: ze helpen het initiatief te bepalen wat het wil en hoe het zich kan organiseren en delen daarbij bijvoorbeeld voorbeelden van buiten. Voor bestaande coöperaties denken de coaches ook inhoudelijk mee over het opstarten van projecten. We hebben ook een tienstappenplan gemaakt om te helpen met het opzetten van een energie-initiatief.”

“Voor het ontwikkelen is er inhoudelijke ondersteuning van een coördinator. Die helpt de coöperatie om te komen tot een aanvraag voor ontwikkelfinanciering uit het Energiefonds Overijssel. Onderzoeken of het project uitgevoerd kan worden kost geld. Dat is lastig in een fase waarin de meeste coöperaties beperkte middelen hebben en banken het een risico vinden om de plannen te financieren. We zagen hier dus een gat dat we proberen op te vullen. Na een succesvolle aanvraag heeft het initiatief middelen om zelf mensen in te huren en is er dus minder ondersteuning nodig.”

Hoe loopt bij initiatieven die jullie helpen de samenwerking?

“De samenwerking met gemeenten gaat best goed. Het grootste deel heeft goed contact, steeds vaker met regulier overleg en soms ook met structurele ondersteuning. Een klein aantal heeft moeite met de gemeente en heeft het gevoel dat ze tegengewerkt worden. Soms worden coöperaties ook bij de gemeenteraad uitgenodigd, hier hebben beide kanten positieve ervaringen mee.”

“De basis is om een aanspreekpunt te zijn voor startende initiatieven.”

REGIONALE ONDERSTEUNING VOOR INITIATIEVEN

• OVERIJSEL •

“Nu ontstaan initiatieven vooral rondom een los project, zoals bij een zoekgebied voor wind of zon. Dan is het belangrijk dat de gemeente de weg vrij maakt, door helder te zijn over rol die een initiatief kan spelen en hoe lokaal eigendom in beleid wordt vormgegeven.”

Wat is belangrijk om een goede samenwerking op te zetten?

“Een startend initiatief heeft het gevoel nodig dat de gemeente ze serieus neemt. Ze hebben een iemand nodig die beschikbaar is, luistert en tijd heeft, ook in de avond als dat nodig is. Veel initiatieven voelen zich niet gezien. Frustraties over de samenwerking kunnen een reden zijn dat jonge coöperaties stoppen. Het is belangrijk om met elkaar in gesprek te blijven, toegankelijk te zijn en te horen wat er echt speelt. Dat zit juist ook in de zachte kant van de samenwerking.”

“We horen het verloop bij gemeenten en de inhuur van tijdelijke krachten vaak genoemd worden als knelpunt. De contactpersonen bij gemeenten wisselen vaak en er is een beperkte overdracht van kennis. Het kan voor coöperaties lastig zijn als hun aanspreekpunt beperkte kennis heeft van het voortraject en van de eigen gemeentelijke organisatie. Ook standvastig beleid is belangrijk voor coöperaties. Ze ontwikkelen hun projecten vaak minder snel dan commerciële partijen, waardoor veranderende beleidskaders een groter risico zijn.”

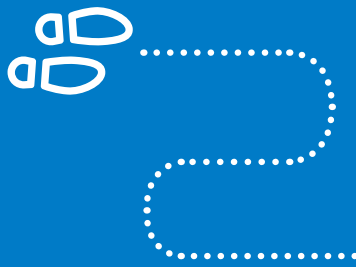
“Wanneer initiatieven met energiebesparing bezig zijn, is er voor continuïteit structurele financiering van de gemeente nodig. Besparing genereert geen inkomsten voor het initiatief. Onzekere jaarlijkse financiering maakt het voor initiatieven moeilijk om een organisatie op te bouwen. Een goed voorbeeld van hoe het wel kan, is Energie van Hengelo, dat brede aanpak met energievoaches en fixers heeft.”

Wat is jullie rol als Natuur en Milieufederatie hierin?

“De energietransitie is een van de onderwerpen waar NMO zich mee bezighoudt. NMO is voor energie-initiatieven waarschijnlijk toegankelijker dan een ambtenaar die dezelfde ondersteuning biedt. Het voelt onafhankelijker, want wij zijn niet de partij die een vergunning afgeeft. Wij kunnen daardoor tussen de partijen in staan. Dat maakt het makkelijker voor initiatieven om hun frustraties te delen en voor ons om te laten zien hoe het ook anders kan. Tegelijkertijd is de provincie mede-initiatiefnemer van Lokale Energie Overijssel. Wij delen de opgehaalde lessen dan ook weer met de beleidsmakers.”

“Die directe toegang tot het bestuur is heel bevorderlijk geweest.”

BIJLAGE A:
BETROKKEN ORGANISATIES

BIJLAGE A: BETROKKEN ORGANISATIES

Een klankbordgroep heeft meegedacht en feedback gegeven op deze handreiking. In de klankbordgroep zaten deelnemers van:

- Buurkracht
- Energie Samen
- Energiecoöperatie De Groene Wieken
- Gemeente Amsterdam
- Gemeente Arnhem
- Gemeente De Wolden-Hoogeveen
- Klimaatstichting HIER
- Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)
- Het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW)
- Het Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (NPRES)
- De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)
- De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
- YesAndMore

Een tussentijdse versie van de handreiking is daarnaast getoetst door medewerkers van de Gemeente Bodegraven-Reeuwijk en RVO.

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Graadt van Roggenweg 200, 3531 AH Utrecht
Postbus 8242, 3503 RE Utrecht
T +31 (0) 88 042 42 42
[Contact](#)
www.rvo.nl

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | augustus 2024

Publicatienummer: RVO-154-2024/RP-DUZA

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.